

אנשי חינוך ואקדמיה

מגיבים על

התכנית הלאומית לחינוך-

הדו"ח הסופי

דיון מס' 2, תל-אביב, 26.1.2005

המתדיינים - לפי סדר הופעתם בכנס:

ד"ר יוסי דהאן, פרופ' יוסי יונה, גב' יעל פישביין, מר אבי קמינסקי, מר נביה אבו סאלח,
פרופ' אורית איכילוב, ד"ר אסתר הרצוג, מר רן ארז, מר מרסלו וקסלר, מר אמין פארס,
פרופ' יצחק קשתי, ד"ר אילן גור זאב, ד"ר יצחק ספורטא, ד"ר שלמה סבירסקי

ביום א', 6.6.2004, קיים מרכז אדוה כנס בהשתתפות אנשי אקדמיה ואנשי חינוך, שבו
ניתנה במה לתגובות להמלצות ועדת דוברת (התוכנית הלאומית לחינוך, חלק א' -
עיקרי ההמלצות). עיקרי הדברים שנישאו בכנס זה מצויים באתר מרכז אדוה -

ביום ד', 26.1.2005, קיים מרכז אדוה כנס שני, עם פרסום הדו"ח הסופי של התכנית
הלאומית לחינוך. עיקרי הדברים שנישאו בכנס השני מובאים להלן.

תוכן העניינים

מרשם להפרטת מערכת החינוך / יוסי דהאן ויוסי יונה
ועדת דוברת: ההיבט התקשורתי / יעל פישביין
עמדת מרכז השלטון המקומי / אבי קמינסקי
עמדת ועדת המעקב לעינייני החינוך הערבי/ נביה אבו סאלח
חינוך פרטי במימון ציבורי / אורית איכילוב
פיטורי מורות, סגירת מכללות / אסתר הרצוג
עמדת ארגון המורים העל יסודיים / רן ארז
פדגוגיית הפרטה -- על ניאו ליברליות ותפיסת עולם חינוכית / מרסלו וקסלר
המלצות ועדת דוברת אינן מתאימות לבתי-הספר הערביים / אמין פארס
החסרון הבסיסי של דו"ח דוברת / יצחק קשתי
הצלחתו של דו"ח דוברת / אילן גור זאב
ארגוני העובדים וכוח המשימה הלאומי / יצחק ספורטא
מדינת-החינוך תל-אביב וכל השאר / שלמה סבירסקי

מרשם להפרטת מערכת החינוך

ד"ר יוסי דהאן, מנהל אקדמי, חטיבת זכויות האדם, המכללה האקדמית למשפטים; יו"ר מרכז אדוה פרופ' יוסי יונה, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן גוריון

מספר ימים לפני קיום מסיבת העיתונאים שבה הוצג דו"ח דוברת המלא ושרה הכריזו ראש הממשלה ושר האוצר על מחויבותם החד משמעית שדו"ח דוברת יישם במלואו ולא "ישאר על המדף", חתם ראש הממשלה על הסכם קואליציוני עם סיעת "יהדות התורה" שבו התחייב להעביר 290 מיליון שקלים למימון מערכת החינוך והתרבות החרדית. הסכם זה עומד בניגוד לשני עקרונות מרכזיים של הדו"ח: מדיניות הקצאת משאבים על-פי קריטריונים "שוויוניים ושקופים" ומחויבות חסרת פשרות למערכת חינוך ציבורית. באותו שבוע גם הכריז שר האוצר נתניהו שהשלב הבא במהפכה הכלכלית הניאו ליברלית שלו היא הפרטת השירותים החברתיים (הבר).

הניתוק בין העולם הריטורי שבורא הדו"ח לבין המציאות הפוליטית, החינוכית, החברתית והכלכלית הקונקרטית הוא מאפיין מרכזי של הדו"ח המורכב, השאפתני והמהפכני הזה. הדו"ח מגלם שילוב בעייתי בין מחויבות לעקרונות חברתיים וחינוכיים נעלים הזוכים לבולטות גבוהה בין דפיו וליחצנות ציבורית מרשימה, לבין המלצות מדיניות מעשיות המוצנעות במעמקי הדו"ח ומפרות את אותם עקרונות.

אחת ממעלותיו המרכזיות של הדו"ח היא הצגה כנה, בהירה ועגומה של תחלואי מערכת החינוך הישראלית. על מנת להתמודד עם תחלואים אלה, הדו"ח מציע מהפיכה המבטיחה עולם חינוכי עתידי שבו "לכל ילד מגיע יותר". זוהי מהפיכה השואפת להנחיל לנו מערכת חינוכית המוצאת את שביל הזהב כביכול בין אידיאליים והגינות סותרים. היא מבטיחה גם שוויון הזדמנויות וגם מצוינות, גם יעילות וגם צדק חברתי, גם אינדיבידואליזם וגם קהילתיות, גם בחירה וגם אינטגרציה, גם תרבות לאומית וגם רב-תרבותיות, גם אחידות וגם פלורליזם, גם שיתוף דמוקרטי וגם ניהול היררכי, גם קולקטיביזם וגם הפרטה.

האם יכולים מחבריו של הדו"ח לאחוז במקל בשני קצותיו? לדעתנו קריאה מעמיקה של הדו"ח מלמדת שהם אוחזים בקצה אחד של המקל -- האצת ההפרטה של מערכת החינוך. ההצהרות אודות צדק חברתי ושוויון הזדמנויות נועדו להסיח את הדעת מהמגמה האמיתית של הדו"ח.

לא ניתן להתייחס ברשימה קצרה לכל מרכיבי הדו"ח ולכן בחרנו להתמקד במספר נקודות מרכזיות. כדאי להתחיל בציון העובדה שחלק גדול מהמלצותיו של דו"ח זה מצויות בתכניתו הנשיא ג'ורג' בוש No Child Left Behind משנת 2002. אין פלא אפוא ששני הדו"חות חשופים לביקורת דומה. שתי התכניות הן מהפיכות חינוכיות שחלק ממחויבויותיהן נותרות ללא כיסוי כיוון שהן נעדרות מימון ציבורי.

הוועדה מדגישה כי יישום התכנית יצריך שמירה בלתי מתפשרת על גודלו הריאלי של תקציב החינוך בשנים הקרובות וזו בהתבסס על ההוצאה בפועל בשנת 2003, בתוספת התקציב הנדרש לטיפול בגידול הטבעי של האוכלוסייה. מן הראוי לציין כי בשנתיים האחרונות קוצץ תקציב משרד החינוך 13 פעמים, קיצוצים המגיעים לסכום של כ-2 מיליארד ש"ח, ושנת 2003, המהווה את בסיס התקציב של התכנית, היא השנה שבה ההוצאה הממשלתית לתלמיד היתה הנמוכה ביותר מאז שנת 1996.

בהינתן שיישומה של הדו"ח אינו מחייב את פריצת התקציב הריאלי הקיים, מה המשמעות האופרטיבית של ההמלצה ל"היפוך הפירמידה", כלומר, להנהגת חינוך חנים לגיל הרך שעלותו כ-2 מיליארד ש"ח? מהי המשמעות האופרטיבית של ההמלצות שקוראות להנהגתו של יום לימודים ארוך, לשיפור התשתית המבנית של המערכת, להורדת מספר התלמידים ל-35 בכיתה ולצמצום הפער בתשתיות בין יהודים לערבים? היישום של המלצות אלו שעלותם הכוללת מגיעה לכדי 10 מיליארד ש"ח מהווה, על-פי מחברי הדו"ח, תנאי הכרחי להצלחת הרפורמה. אולם, כיוון שהם נרתעים מקביעת המלצות מחייבות המטילות על המדינה "נטל כלכלי בלתי-סביר" וחשים מחויבים ל"שמירה בלתי-מתפשרת על גודלו הריאלי של תקציב החינוך", כך, בדומה לתכניתו של הנשיא האמריקאי, גם המלצות מרכזיות אלו נותרות בגדר משאלת לב ותקווה לעתיד.

סיסמת הדו"ח, שהיא "לכל ילד מגיע יותר", אמורה להתממש באמצעות עקרון שוויון ההזדמנויות. על-פי הדו"ח, שוויון ההזדמנויות צריך לבוא לידי ביטוי בהמלצות הקוראות לסילוק מנגנוני מיון בקבלה לבית-הספר, מניעת הנשרה ותקצוב דיפרנציאלי לטובת תלמידות ותלמידים מהעשירונים התחתונים. המלצות אלו אכן ראויות לשבח. אך הדו"ח כולל המלצות אחרות המרוקנות את עקרון שוויון ההזדמנויות מתוכנו, המספקות הכשר למעשה לסגרגציה חינוכית הן בתוך כתלי הכיתה והן בין יישובים שונים.

הוועדה ממליצה על יצירת שלושה סטנדרטים חינוכיים לתלמידים: רמת בסיס, רמת ביניים ורמה גבוהה. "הסטנדרטים יגדירו את התפוקות המצופות בתהליך הלמידה, אבל לא ישמשו בסיס ליצירת הקבצות"- חברי הוועדה מעונינים להימנע במונח המפורש "הקבצות", אולם, אקרויבטיקה לשונית לא משנה את העובדה שקביעת שלושה סטנדרטים לימודיים יוצרת שלוש קבוצות שונות ומובחנות של תלמידים הלומדים ברמות שונות באותה הכיתה. בנוסף למיון כיתתי זה, הדו"ח מתיר מיונים נוספים רבים בין מצטיינים, מחוננים ומחונני על, ומאפשר פתיחת בתי-ספר ייחודיים על אזוריים וארציים. הדו"ח גם יוצא נגד הנשרה אולם בד בבד קובע מנגנונים המאפשרים אותה בקלות יחסית. כל ההמלצות הללו מונחות בין היתר על-ידי תשוקה עזה של מחברי הדו"ח להציע מנגנוני מדידה ובקרה של הישגי התלמידים. על-פי דוברת אין תוכן חינוכי שאינו ניתן למדידה ולכימות, לא רק הישגים לימודיים אלא אפילו מידת הפנמת הערכים על-ידי התלמידים.

אם לא די במתן הכשר להסללות ולמיונים פנימיים, הוועדה מעניקה גם הכשר גורף לסגרגציה חינוכית בין יישובים. הכשר זה בא לביטוי בהמלצה להקמתם של מינהלי חינוך אזוריים (מח"א), שיחליפו את החלוקה הקיימת למחוזות חינוך. האם יקפיד משרד החינוך שמינהלי החינוך (שהיו מורכבים ממספר יישובים, שאוכלוסיית ילדיהם עומדת לפחות על 15 אלף) לא ישקפו את רצונם של יישובים אמידים לנצל את יתרונם הכלכלי היחסי ולהעניק לילדיהם הזדמנויות חינוכיות עודפות? התשובה שלילית. על-פי הדו"ח, ההתקשרות בין היישובים תהיה וולונטרית, כך שניתן לצפות את יצירתו של מינהל חינוכי הכולל, לדוגמא, את היישובים האמידים עומר, להבים ומיתר, ומאידך, מינהל חינוכי הכולל את היישובים שדרות, נתיבות ואופקים. לא ירחק היום, ובית המשפט העליון יצטרך לחזור ולעיין בתקדים ההיסטורי המפורסם של *Brown vs. The Board of Education* שבו קבע בית המשפט האמריקאי שסגרגציה חינוכית מנוגדת לעקרון השוויון.

אך בעוד שהדו"ח מעודד סגרגציה מעמדית ואתנית בתוך החברה היהודית, הוא שולל את זכותם של הערבים להקמתו של מינהל חינוך עצמאי. מה שמותר לזרמים הממלכתי, הממלכתי-דתי (הזוכה בדו"ח למעמד על ריבוני ואקס טריטוריאלי), החרדי-מזרחי והחרדי-אשכנזי - נשלל מהערבים.

בעוד הדו"ח של הוועדה מצהיר על מחויבות לחינוך ציבורי, רוחו וחלק מרכזי מהמלצותיו מבטאות עוינות כלפי כל מה שנושא חותם קולקטיביסטי ומצוי באחריות המדינה ותמיכה מלאה בכינון מגנוני שוק, תחרות והסדרי הפרטה של מערכת החינוך. אחת ההמלצות המרכזיות בדו"ח - שמשום מה לא זכתה לתשומת לב בדיון הציבורי - היא האפשרות של יצירתם של בתי-ספר המנוהלים על-ידי גורמים חיצוניים שאינם ציבוריים. הוועדה קובעת שמינהל החינוך האזורי מוסמך להחליט על התקשרות בהסכם עם גורם חיצוני שיוכר כבעל רשיון לניהול בית-ספר. בכך מאמצת הוועדה את המודל החינוכי האמריקאי המכונה *Charter Schools*, שלאחרונה נמצא שהישגי תלמידיהם האמריקאים נמוכים מהישגי התלמידים הלומדים בבתי-הספר הציבוריים. הסדרי הפרטה באים לידי ביטוי ביצירת תחרות בין בתי-ספר באמצעות מדיניות בחירה מבוקרת וביצירת הסדרים המתירים קניית שירותים מן המגזר השלישי, ובאפשרות, שבתי-ספר הממיינים ומנשירים תלמידים עדיין יהיו זכאים לקבלת מימון ציבורי בגובה של חמישים אחוז.

למרות שהריטוריקה של הדו"ח משלמת מס שפתיים לתרומתם של המורים למערכת החינוך ולחיזוק מעמדם, הוועדה מסמנת את ארגוני המורים כאויב שיש להדבירו. הקריאה של הדו"ח לשיתוף פעולה מצידם, באה לאחר הדרתם האנטי דמוקרטית והמשפילה מחברות בוועדה. מחברי הדו"ח מקבלים באין ברירה את העובדה שיש לחתום על הסכם קיבוצי עם המורים, אולם משמעות המלצותיהם המעשיות היא ריקון המשא ומתן הקיבוצי עם נציגי המורים מכל תוכן. דו"ח הוועדה מפרט מראש ובאופן חד צדדי את תוכן ההסכם הקיבוצי. הדו"ח מפרט הסדרים ומנגנונים שתכליתם להחליש את כוחם המאורגן של המורים.

ההמלצות קובעות את תנאי הקבלה לעבודה, את תנאי העבודה ואת הדרכים לפיטורי מורים. הדו"ח קובע הנהגת שכר דיפרנציאלי בבית-הספר והעסקה של מורים בחוזים אישיים (בהיקף מוגבל של חמישה אחוזים) ובמתן סמכות למנהלי בתי-הספר לגייס מורים ולפטרם כרצונו. הוועדה, שיישום המלצותיה יגרום לפיטוריהם של אלפי מורות ומורים, קוראת לארגוני המורים לפתוח בדיאלוג כן ופתוח. נראה שאת הדיאלוג הכן והפתוח ניהלו חברי הוועדה עם אנשי האוצר, שאחד מבכיריהם הצהיר לאחרונה, שאחד ההישגים המרשימים של מדיניות האוצר הינו "שבירת העבודה המאורגנת". נציגי המורים מוזמנים להגיע, לאשר ולחתום. בעוד הוועדה מעלה על הנס את חשיבות ערכי הדמוקרטיזציה, הקהילתיות והשיתופיות, את שיתופם של מורים, הורים, תלמידים וקהילה בחיים החינוכיים, הרי שהמשטר החינוכי הבית-ספרי, המוצע על-ידי חברי הוועדה, שבין חבריה זוכה המגזר העסקי לייצוג יתר, הוא מודל אוטוריטרי עסקי. בית-הספר על-פי מהפיכת דוברת הוא ארגון היררכי נוקשה, הנשלט על-ידי שליט יחיד -- המנהל. למנהל שליטה מלאה גם בוועד המנהל של בית-הספר. המנהל שולט בתקציבים, בקבלתם של העובדים ופיטוריהם, בתכנית הלימודים ובהתקשרות עם גורמים חיצוניים. לקורא הדו"ח נדמה שמדובר בהגדרת תפקידם של מנהלי חברות עסקיות לכל דבר ולא בהגדרת תפקידם של מנהלי בתי-ספר, הנושאים באחריות להתפתחותם האינטלקטואלית, התרבותית והרגשית של תלמידי בית-הספר, ובמוסד המחויב לחינוך אזרחי דמוקרטי.

מערכת החינוך אכן זקוקה לטלטלה. אין כל מחלוקת ציבורית אודות הצורך הדחוף לגבש תכנית שתביא למימוש עקרון שוויון ההזדמנויות, להעלאת רמת ההישגים, לחיזוק מעמד המורה, להרחבת אופקיהם ואוריינותם התרבותית של התלמידים, לפיתוח רגישותם ואחריותם החברתית הדמוקרטית. אולם לדעתנו, למרות הסכמתנו לחלק מהמלצות הדו"ח, הפתרון הכולל שאותו מציע דו"ח דוברת מחמיץ את ההזדמנות ההיסטורית שניתנה לו. צמצום אחריותה של המדינה לחינוך ילדיה, הפרטת המערכת וחשיפתה לכוחות השוק, יצירת משטר בית-ספרי אוטוריטרי וצנטרליסטי, פגיעה במעמד המורות והמורים, ויצירת מנגנוני מיון בין תלמידים, אינם יוצרים את המהפכה החינוכית שהחברה הישראלית מייחלת לה; המלצות אלו לא יחזקו את החינוך הציבורי, הן יגרמו להאצת קריסתו.

ועדת דוברת: ההיבט התקשורתי

גב' יעל פישבין, עיתונאית לענייני חינוך

המוטיבציה להקמת ועדת דוברת לא היתה רצון אמיתי של ממשלת שרון לשקם את מערכת החינוך הישראלית או לפתור את בעיותיה. המוטיבציה היתה לשפר תדמיות, ובראש ובראשונה לשפר את תדמיתה של שרת החינוך לימור לבנת, וכן את תדמיתה של הממשלה בה היא מכהנת. התוצר הסופי של הוועדה הוא מהלך מרחיק לכת של הפרטת החינוך וביזורו, שלא נדון לגופו והוצג לציבור כמהלך לשיפור החינוך ולייעולו.

הרקע להקמת הוועדה היה פירסום תוצאות מבחנים בינלאומיים, טימס ופיזה, שהעידו על ירידה בהישגיהם של תלמידי ישראל במתמטיקה, הבנת הנקרא ומדעים, אליהם נוספו תוצאות מבחני המיצ"ב שהעידו על עליה באחוז התלמידים שאינם קוראים בכיתות ד' ו-ח'. בציבור הלכה והתגבשה התחושה שמערכת החינוך זקוקה לשינוי עמוק. במקביל, ממשלת שרון ביצעה קיצוץ בתקציבי החינוך - הקיצוץ הכי עמוק שנעשה אי פעם בתקציב החינוך בישראל, בשווי כולל של שלושה מיליארד שקל, שהם כ-12 אחוז מתקציב החינוך, וכולו בזמן כהונתה של שרת החינוך לימור לבנת. הקיצוץ התבצע בתחום, במהלך מתמשך של 13 קיצוצים "קטנים", והוא עבר בשקט יחסי, בלי שהציבור יצר קשר בינו לבין הירידה בהישגים הלימודיים. יצוין, שבניגוד לשרי חינוך קודמים, שרת החינוך הנוכחית לימור לבנת, החרישה ואפילו התגאתה ב"קיצוצים מרצון" שביצעה במשרדה. קיצוץ כזה אינו יכול שלא לתת את אותותיו בכל פעילויות משרד החינוך: מורים פוטרו, בתי-ספר הוזנחו, הכיתות צופפו, שעות לימוד יקרות נלקחו מהתלמידים החלשים, תכניות שמטרתן לעבות הזדמנויות לבגרות -- הורדו, העולים הוזנחו.

מה לעשות כדי ליצור רושם שממשלת ישראל עושה משהו בקשר לציונים העלובים

של תלמידי ישראל ובאותה הזדמנות להעלים את נזקי הקיצוץ מהציבור?

הפתרון המקובל במקרים כאלה הוא להקים ועדה לבדיקת הנושא, וזה בדיוק מה שעשתה לימור לבנת בברכתה של ממשלת ישראל. וכך באה לעולם ועדת דוברת. ועדה שכולה ספין תקשורתי, תרגיל של הרצת מניות חינוך כושל בבורסת התקשורת, שמטרתו להסיח את דעת הציבור מהמצב, ולהעלות את ערך מניותיה של שרת החינוך המקוצצת מרצון, לימור לבנת, ושל הממשלה המקצצת הדוגלת ברעיון של הסרת האחריות לחינוך מהמדינה.

אנשי עסקים בראש

שם הוועדה שאוב מעולם הדימויים הצבאי הגברי הכוחני: "כוח משימה לאומי לקידום החינוך בישראל". לא סתם עוד ועדה, אלא "כוח משימה", כאילו מדובר במהלך קרבי ממוקד,

שתכליתו קידום החינוך. התואר "לאומי" אף הוא גורר אתו דימוי של כוח. לא עוד ועדה ממלכתית משעממת, אלא גוף לאומי מלוכד, כחול-לבן, רב כוח, שידחוף קדימה את החינוך. בראש הוועדה הועמד איש עסקים לא רק בגלל היותו "כוכב" שיווק, אלא מפני שבמדינת ישראל של תחילת האלף השלישי, חל פיחות תקשורתי בערכם של גנרלים במיל' ושל שופטים בדימוס. התקשורת פשוט נמסה מול אנשי עסקים מצליחים בתחום ההיי-טק, הטעם התקשורתי השתנה ובהתאם לטעם -- שונה הרכב "כוח המשימה". החשש, שיכול היה לעלות על הדעת לניגוד אינטרסים, או לפחות לפער בין הנורמות העסקיות המקובלות לנורמות החינוך הממלכתיות, כלל לא נבדק. אם התקשורת אוהבת אנשי עסקים -- אז זה מה שהיא קיבלה.

ועדת דוברת מנתה יותר ממאה בני אדם. לכאורה, מגוון של דעות וגישות. למעשה ה"גרעין" הקובע היה של אנשי עסקים וכלכלה בעלי גישה אחידה: חשיפת החינוך לכללי השוק ה"חופשי" לתחרות ולהפרטה. ההחלטות, שנכתבו מראש ואף פורסמו בתכנית האב של תכנית דוברת: "הצעה לארגון מחדש של החינוך הציבורי בישראל על בסיס ביזור ואיזור" [נובמבר 2003] התקבלו בחוג הפנימי המצומצם של ועדת דוברת. חברי תת הוועדות השונות התבקשו עם מינויים לשמור על סודיות הדיונים. חלק מהם גילו שאין קשר בין הדיונים בוועדות לבין המלצות הדו"ח והתפטרו מתפקידיהם. הרוב כיבדו את הסכם הסודיות והסתפקו בדיווח בפורומים סגורים על תחושה קשה שהם שימשו כיוסי להחלטות שנכתבו מראש. השמירה על סודיות הדיונים, כאשר הדובר הבלעדי של הוועדה היה הראש שלמה דוברת, איפשר שליטה כמעט מלאה על אינפורמציה מהוועדה לתקשורת. ההדלפות מהוועדה היו מבוקרות וכולן שירתו את המטרה של יצירת ציפייה למהפכת חינוך טוטלית, חיובית ביותר, הממששת ובאה.

אל תדברו איתם על כסף

העיקרון המנחה לפיו פעלה ועדת דוברת, הוא לא לעבור את גבולות תקציב החינוך המקוצץ. לא חלילה, להחזיר את שלושת המיליארדים שנלקחו מהחינוך, להפך, להמציא תכנית שתקבע ותבסס את הקיצוץ ותוכיח איך אפשר לבצע את "קידום החינוך בישראל" בלי להוסיף כסף. באחד מנאומיה, אף התבטאה שרת החינוך לימור לבנת בזלזול רב כלפי ממשלת רבין שהגדילה את תקציב החינוך, בלי שהצליחה לשפר את מיקומה של ישראל במבחנים הבינלאומיים. שר האוצר אמר בפירוש, כי לאחר תקופת "מעבר" שבה תידרש תוספת לתקציב החינוך, לשם ביצוע פיטורי המורים, ישוב תקציב החינוך לגודלו הנוכחי, כלומר, לממדיו המקוצצים.

לחברי החוג הפנימי של ועדת דוברת היה ידוע שכל התכניות, ההמלצות וההבטחות המחייבות הגדלת תקציב החינוך -- אינן שוות את הנייר שעליו הן נכתבו. אבל ראש הוועדה ומשרד החינוך, בגיבוי של ראש הממשלה, התגייסו ליצור את הרושם ההפוך. לאוויר

הופרחה ידיעה על תוספת דמיונית של כ-11 מיליארד ש"ח בחמש שנים, תוך העלמת העובדה שרובה ככולה של התוספת נועד לתקופת ה"מעבר" ולא להגדלת בסיס התקציב של משרד החינוך.

בכל הנוגע לכסף, הוועדה התחמקה מעיסוק גלוי בנושא. דוברת, שהפך להיות הדובר הראשי של הוועדה, דיבר על הכל, רק לא על הכסף. כתבי חינוך פירסמו מדי פעם נתונים עמומים, שהוכחו, על טיבה של תוספת התקציב, אבל בציבור התקבל רושם שהגיעו ימות משיח ושסוף סוף ממשלת ישראל תתחיל להשקיע בחינוך במקום לקצץ. העיתונות עסקה בלי סוף בתקוות הגדולות. על זה שאין ולא יהיה כסף למימון התקוות הללו -- לא דיברו.

שיפור משמעותי במקצוע ההוראה ובמעמדו

עד פירסום ההמלצות הסופיות, ועדת דוברת פיזרה בשפע הבטחות למורים ולגננות. בדו"חות הוועדה יש הרבה מלל על הפיכת ההוראה ל"מקצוע בעל עדיפות לאומית", על העלאה משמעותית בשכר המורים והגננות, "ובמקביל, לשפר את הכשרתם, להעניק להם את התנאים הראויים לעבודתם, לתת להם את הסיוע הדרוש להתפתחותם המקצועית ולתגמל אותם באופן הולם". ממש התגשמות חלומן של כל מורה ושל כל גננת. ארגוני המורים, שלכאורה היו צריכים לעמ' על הרגליים האחוריות, רק בגלל העובדה שלא שותפו בוועדת דוברת -- הלכו שבי אחרי המלל. דוברת עצמו הקפיד בהופעותיו התקשורתיות לדבר על חשיבות מקצוע ההוראה, על היותו מקצוע בעדיפות לאומית ועל מגמת הוועדה להעלות את שכר המורים ואת מעמדם, כאשר במעגל הפנימי של הוועדה תכננו לפטר אלפי מורים, לנשל אותם ממעמדם כעובדי מדינה ולפגוע בארגוניהם. לאחר שמחוגי האוצר הודלפה ידיעה על פיטורים הצפויים לאלפי מורים בעקבות ועדת דוברת, הידיעה הוכחשה, עד שערב פרסום הדו"ח הסופי, דוברת עצמו אישר שמדובר בפיטורים של בין 9,000 ל-14,000 מורים. מאוחר יותר הוכחו גם דברי דוברת ומשרד החינוך טען כי לא מוכרחים לפטר, משום שמדי שנה פורשים מהמערכת כששת אלפים מורים, נתון שארגוני המורים טענו כי הוא שקרי.

רק בדו"ח הסופי התחוור לציבור כי ה"סוכריה" העיקרית של המלצות דוברת, יום לימודים מלא, תמומש רק אם אלפי מורים יפוטרו והמורים הנותרים יסכימו לעבוד יותר, תמורת תוספות שכר קטנות. יצוין, כי במשך שנים, עם חתימת הסכמי העבודה עם המורים, ניסו פקידי האוצר לפתות את המורים בהעלאות שכר תמורת הגדלת מספר שעות העבודה, אבל המורים דחו את הפיתוי בידעם שכל העליות בשכר נשחקות בסופו של דבר על-ידי האוצר ושאם יסכימו לעיקרון של "יותר שכר תמורת יותר שעות עבודה" הם יקבלו פחות שכר תמורת יותר עבודה. ועדת דוברת מכרה לציבור ולמורים את הסחורה הישנה של האוצר בעטיפה חדשה ומלבבת של "שיפור משמעותי". התקשורת, שמראש עמדתיה כלפי עובדים בכלל ומורים בפרט אינן חיוביות, לא טרחה לרדת לעומק ההצעה, ושימשה שופר להבטחות.

קיצור שבוע הלימודים הוצג כמהלך רצוי

קיצור שבוע הלימודים, שבעבר לימור לבנת עצמה התנגדה לו ואף פנתה לבג"ץ כדי למנוע ממשרד החינוך לממש אותו, הוצג בדו"ח דוברת כמהלך חיובי ארוז בחבילה של יום לימודים מלא. כאילו מובן מאליו שיום לימודים מלא ירד מסיני יחד עם שבוע לימודים מקוצר. מבחינה כלכלית, שכאמור, כל דו"ח דוברת מבוסס עליה, קיצור שבוע הלימודים מאפשר את הארכת יום הלימודים, אבל מכל בחינה אחרת -- קיצור שבוע הלימודים הוא עסקה גרועה שממירה שעות בוקר טובות של יום ו' בשעות אחר צהרים רעות, כאשר המורים והתלמידים כבר עייפים ולא קולטים כלום. זוהי עסקה גרועה לא רק לתלמידים חלשים או למגזר הדתי והחרדי, זוהי עסקה גרועה גם להורים מהמעמד הבינוני שלא עובדים בימי ו' ורוצים בוקר אחד בשבוע בלי ילדים. להורים הללו לא היה פה. התקשורת קיבלה את המהלך ונוצר רושם שצריך להיות "דתי", "חרדי" או בן המעמד הנמוך כדי להתנגד לו.

ההפרטה לא הוצגה במלואה

תכנית האב הכלכלית שעל בסיסה נבנתה תכנית דוברת היא תכנית לביזור ולהפרטה של משרד החינוך. רוב הפונקציות, שכיום מבוצעות על-ידי משרד החינוך, אמורות לעבור למינהלי חינוך מקומיים או אזוריים, לרשתות חינוך, לקרנות ולמנהלי בתי-הספר. תפקידו של משרד החינוך עתיד להצטמצם והבקרה על המערכת תיעשה בעיקר על-ידי מערכת מדידות והערכה, שתדרבן את המורים לעבוד קשה ותתבע מהמנהלים להפגין כישורי התייעלות וחסכון. מדובר במהלך הפרטה נרחב שאמור לפרק את ממלכתיות החינוך, דהיינו, את אחריות המדינה לחינוך ולהעמיד במקום החינוך הממלכתי, מערכת חינוך ציבורית שלמדינה אין אחריות ישירה על עובדיה ועל הנעשה בה, בוודאי לא על החלשים שבה. המהלך הזה לא הוצג בפני הציבור במלואו, הוא פורק לרסיסי המלצות, שרק אם מחברים ביניהן מתקבלת התמונה בכללותה. התקשורת לא עסקה במהלך הכולל ובכך תרמה להעלמתו.

הארגונים החברתיים הוקסמו

מול מבקריה, עבדה ועדת דוברת עם שני כלי נשק תקשורתיים עיקריים. האחד, תיאור ארוך, מפורט, קודר ואמין של המציאות החינוכית הישראלית על חולי הפערים שבה. השני, שירבוב המלצות על תכניות טובות, שאין ולא יהיה להן כיסוי תקציבי כמו התכנית של חינוך חנים מגיל שלוש המעוגנת בחוק ואינה מתבצעת זה עשרים שנה, או התכנית ליצירת שוויון בין המגזר היהודי למגזר הערבי. הכללת תיאור הפערים והתכניות הטובות בהמלצות ועדת דוברת, הכריחה גם את החריפים בין מתנגדי הוועדה לפתוח את דבריהם במשפט "בדו"ח דוברת יש כמה דברים טובים אבל...". עבר זמן עד שהמתנגדים הבינו שלדו"ח יש רובד הצהרתי גלוי שהוא כולו חיובי ובתוכו ארוג רובד סמוי, מוסווה, המכוון לשמר את תקציב החינוך מופחת ולהתוות את הדרך להתנערות המדינה מאחריותה לחינוך. בינתיים, חגגה

ועדת דוברת הרבה ניצחונות תקשורתיים, אלא שהצלחה התקשורתית הזאת, היא דווקא
עדות לכישלונה של התקשורת. התקשורת נרדמה בשמירה ולא התריעה בזמן על המגמות
המסוכנות הללו ובבוא העת, כשתקום ועדה ממלכתית, לא ועדה של אנשי עסקים, לבדוק את
מחדל החינוך בישראל, יש לקוות שתיבדק גם השאלה מה היתה תרומת התקשורת למחדל.

עמדת מרכז השלטון המקומי

מר אבי קמינסקי, יו"ר איגוד מנהלי מחלקות החינוך במרכז השלטון המקומי; מנהל אגף החינוך בראש העין

עמדת מרכז השלטון המקומי ומנהלי אגפי החינוך שהוכרזה היא בזכות דו"ח דוברת ובזכות המהפכה המגולמת בתשתיתו של הדו"ח. אנשי מרכז השלטון המקומי יהיו שותפים מלאים לביצוע הדו"ח ויישומו לטובת מערכת החינוך בישראל. עם זאת, מרכז השלטון המקומי ממשיך לסבור שהצלחת היישום מותנית במספר נושאים, בהם, לדעתנו, יש לערוך שינויים ואשר אינם עומדים כלל וכלל כנגד היישום, אלא יתרמו להצלחתו וקידומו היעיל של הדו"ח. להלן הנושאים העיקריים בהם דנו ראשי הרשויות ואגפי החינוך והחלטותיהם:

שבוע לימודים מלא בן חמישה ימים:

מרכז השלטון המקומי תומך במעבר לחמישה ימי לימוד מלאים בתנאים הבאים: המעבר יחול על כל הזרמים; תחול חובת הזנה של התלמידים (אין בהחלטה זו הסכמה להשתתפות הרשויות בהזנת התלמידים); יום ו' יקבל ביטוי תקציבי על-ידי המדינה, לפעילויות תרבות ופנאי.

ביזור סמכויות לביה"ס:

מרכז השלטון המקומי תומך כך שבית-הספר מהווה את מרכז העשייה החינוכית. התמיכה במתן סמכויות ואחריות למנהלי בתי-הספר תתקיים בשני תנאים:
א. הכשרת המנהלים בתחום הניהולי-כלכלי בצורה ממלכתית ומפוקחת.
ב. המערכת תהיה תחת פיקוח המח"א (מינהל חינוך אזורי) או תחת ביקורת הרשות המקומית.
מרכז השלטון המקומי תומך בהמלצת דו"ח דוברת, לפיה 90% מהתקציב יגיע לבתי-הספר הכלולים בניהול עצמי ובתנאי שהתקציבים יהיו מדורגים ודיפרנציאליים.

העברת המורים לאחריות הרשויות המקומיות:

למרות שמרכז השלטון המקומי מברך על איחוד סמכויות ואחריות ועל מתן העצמה למנהלי בתי-הספר, הוחלט, כי בסוגיית העברת האחריות על המורים לרשויות המקומיות, המורים הנמצאים כיום באחריות משרד החינוך, יישארו כך גם בעתיד ואין להעבירם לאחריות הרשויות המקומיות.

בתי-ספר קטנים:

המלצת הדו"ח לגבי גודל בתי-הספר לפי: 250--600 תלמידים לבתי-ספר יסודי ו 400--1,000 תלמידים לבתי-ספר על יסודיים ולבתי-ספר שש-שנתיים, מקובלת, בתנאי שינתן מענה לעלויות ההסעות ולסיוע לבתי-ספר קטנים, היחידים באזור.

תיקצוב:

מרכז השלטון המקומי תומך בעקרונות התקצוב הדיפרנציאלי לרשויות ולתלמידים. הוקמה ועדה משותפת בה חברים נציגי השלטון המקומי, ועדת דוברת, משרד החינוך, משרד הפנים ומשרד האוצר. הוועדה הנ"ל תגבש את פרטי יישום התקצוב הדיפרנציאלי, כשהבסיס לתקצוב יהיה תקציב הרשות המקומית לחינוך בשנת 2002.

יש לזכור, כי קיימות רשויות שתושביהן ברמה סוציו-אקונומית גבוהה, אך לרשות אין מקורות הכנסה מעבר לארנונה.

רצף חינוכי:

מרכז השלטון המקומי טוען, כי המצב הנוכחי של חטיבות הביניים אינו ראוי, למרות שקיימות חטיבות ביניים ראויות, ולפיכך מאמץ את המלצת הוועדה במגוון האפשרויות, וזאת לבחירת הרשות המקומית.

מחויבת אחידות ברשות או בתחום המח"א (מינהל חינוך אזורי) לכל מבנה הרצף החינוכי.

הערה: המלצת הח"מ: לקיים מבנה אחד בלבד, לכל היותר שניים: א'-ו', ז'-י"ב/א'-ח', ט'-י"ב, בכל מערכות החינוך ולא להתפזר למספר "מבני" חינוך.

פתיחת אזורי רישום:

הנושא לא בשל בשלב זה, מומלץ לדחות את הדיון במספר שנים.

מינהלי חינוך אזוריים:

- מרכז השלטון המקומי רואה במינהל החינוך האזורי (מח"א) מבנה ארגוני שמטרתו ליישם את יעדי החינוך, מתוך הכרה בשונות, בבשלות, ביכולת וברצון. יישמר עיקרון הבחירה של מתכונת הפעלת מערכת החינוך ברשות.

- הוועדה הגמישה את הדרישות להקמת מח"אות לפי מודל ב' ולאפשר לרשויות בהן מספר התלמידים פחות מ-15,000 תלמידים להיכלל במודל. לשם כך, ייקבעו קריטריונים.
- יישארו ברשויות ממלאי תפקידים ביעוץ בחינוך לראש הרשות.
- הרשות המקומית לא תידרש להשקיע במח"א מעבר להשקעותיה ערב המעבר למח"א.
- המח"א הינה הזדמנות לקליטת מערכות חינוך שונות, כגון: עמותות וזרמים.
- לרשות המקומית תהיה סמכות לקבוע את גובה תשלומי ההורים.
- יורחב שיתוף הפעולה בין הרשויות המקומיות בנושאים שאינם במסגרת מח"א, כגון: הסעות, חינוך מיוחד וכו', ברשויות אשר בחרו במודל ג'.
- לא תוקם מח"א בכפייה, אלא על-פי רצון הרשות המקומית.

הערה: אחד מהקריטריונים להקמת מח"א הינו "בחירה מבוקרת" של הורים את מוסדות החינוך. מרכז השלטון המקומי מתנגד לבחירה מבוקרת.

הערות הדובר:

1. חלק מהקריטריונים שנקבעו על-ידי הוועדה לאישור מח"א, אינם תואמים את המלצות מרכז השלטון המקומי. לדוגמא, העברת עובדי ההוראה להעסקת הרשויות ובחירה מבוקרת של הורים קרי, פתיחת אזורי הרישום. לאור זאת, המלצתי בפני חברי, מנהלי אגפי החינוך, להמתין "בהתקדמות" בשינוי המבני המוצע על-ידי הדו"ח.
2. מטה משרד החינוך חזק ומשפיע יסייע רבות בקבלת החלטות מקצועיות ברשויות המקומיות.

עמדת ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי

מר נביה אבו סאלח, יו"ר הוועדה

נושאים עיקריים סוגיות ודרישות בעניין החינוך הערבי:

1. הקמת מנהל חינוך ערבי עצמי עם כל המשאבים והתקציבים הדרושים והסמכויות והאחריות.
2. תוכנית מפורטת, יישומית ומתוקצבת ע"י הממשלה ומשרד החינוך לבינוי כיתות לימוד במגזר הערבי. המחסור ע"פ משרד החינוך 1700 כיתות.
3. תוכנית מתוקצבת להשלמת סגירת הפערים הגדולים בין החינוך הערבי לחינוך העברי. ע"פ הנתונים הפערים בממוצע הישגי התלמידים הערבים לעומת היהודים: במבחני המיצ"ב (25%) ובמבחנים הבינלאומיים, במבחני הבגרות (22%) ובמבחני הפסיכומטרי (123 נקודות).
4. תוכנית מתוקצבת לבניית תשתיות והתאמת בתי הספר הערביים ליישום המלצות ועדת דוברת, עוד במהלך השנה הנוכחית. במצב התשתיות הקיים אין אפשרות לקיים יום לימודים ארוך בבתי הספר הערביים.
5. חינוך מגיל 3: תוכנית מפורטת ומתוקצבת לפתיחת גני הילדים לגילאי 3-4 ובמקביל תכנית בינוי רחבה לגני ילדים במגזר הערבי.
6. תכנית ייזום ופיתוח חינוך טכנולוגי בבתי הספר הערביים, תוך שילוב של שפות, מחשבים, מדעים וטכנולוגיה, ברמות הגבוהות ביותר.
7. המבנה הארגוני של מינהל החינוך האזורי: ראשי ו/או נציגי הרשויות המקומיות יהוו חלק מהמבנה הארגוני של המח"א וזה לצד אנשי חינוך ונציגי הקהילה עם הבטחת הצד המקצועי בהרכב. הסמכויות, האחריות וקבלת ההחלטות תהיה באחריות כל הפורום הזה ביחד.
8. קביעת תכנית פעילות חינוכית תרבותית ליום השישי, ברורה ומתאימה לכל מגזר באופן שוויוני.
9. תכנית הזנה מלאה לתלמידים, קבועה מראש וברורה ומתחשבת באוכלוסיות החלשות.
10. יישום המלצות ועדת דוברת ייעשה בהידברות, תיאום והסכמה עם ארגוני המורים. (הסתדרות המורים וארגון המורים העל יסודיים).
11. תכנית מסודרת לנושא הקטנת מספר התלמידים בכיתות והיערכות והכנת תשתיות בתי הספר ליישום המלצה זו.
12. תגבור לימודי השפות: תגבור לימוד השפות - ערבית ועברית, כשלעצמו הוא מהלך חיובי, אבל אנו מביעים את חששנו שהדבר יגרום ל:

- א. הזנחת השפה האנגלית שהיא שפה בינלאומית ומאוד נחוצה.
- ב. תגבור שלושת השפות יגרום לעומס יתר על התלמידים.
- לכן, אנו מציעים למצוא איזון נכון ומתאים בתגבור שלוש השפות: ערבית, עברית, ואנגלית מבלי לגרוע במקצועות חשובים אחרים כמו: מתמטיקה טכנולוגיה ומדעים.

חינוך פרטי במימון ציבורי

פרופ' אורית איכילוב, בית-הספר לחינוך, אוניברסיטת תל-אביב

מרכז אדוה קיים פורום תגובות על עיקרי ההמלצות של כוח המשימה שפורסמו במאי 2004, וגם אז הייתי בין המגיבים. הדו"ח הסופי שפורסם החודש רק חיזק את דעתי, אותה הבעתי אז, שמדובר בהפרטת מערכת החינוך ובהפעלתה על-פי עקרונות הגזורים מתחום הניהול העסקי ולא מתחום החינוך ההומניסטי, החשיבה החברתית או הפדגוגיה. אני סבורה שהמלצות הוועדה, אם יושמו, יביאו להרס החינוך הממלכתי, להפרטת החינוך, יעמיקו פערים, ויביאו לפיחות במעמד המורה.

את דברי אייחד הפעם להמלצות שלא היו כלולות בדו"ח הקודם של "כוח המשימה" ובאות לעגן בחקיקה חינוך פרטי במימון ציבורי. אחת המטרות המוצהרות של דו"ח דוברת היא חיזוקו של החינוך הממלכתי, מטרה ראויה מאוד בעיני. יש לזכור כי כינונו של חינוך ממלכתי בישראל בשנים הראשונות לקום המדינה היה כרוך במאבקים שניהל בן-גוריון, ראש ממשלתה הראשון של ישראל, ליצירת מרכז שלטוני חזק. מושג הממלכתיות בחינוך ביטא את אחריותה ומחויבותה של המדינה לחינוכם של כל הילדים החיים בישראל. במהלך השנים הלכה ונחלשה מערכת החינוך הממלכתית בגלל שחיקה במחויבות המדינה לחינוך, שביטוייה הבוטה ביותר הוא קיצוצים דרקוניים בתקציבי החינוך, בריחת תלמידים לחינוך החרדי, והקמת בתי-ספר ייחודיים, המהווים אפיק מילוט לאוכלוסיות מבוססות ממערכת החינוך המדולדלת. בשנים האחרונות, הוקמו ומוקמים בתי-ספר ייחודיים וניסויים לסוגיהם, בניגוד למדיניות הרשמית של המשרד, אך בברכתו ובעידודו. ראוי להזכיר כי חוק חינוך ממלכתי (1953) מאפשר להורים בכל בית-ספר להתארגן ולקבוע 25% מתכנית הלימודים של ילדיהם. אולם הורים בני השכבות המבוססות מעדיפים למצוא לילדיהם פתרון בתי-ספר ייחודיים בדלניים שגם בהם היקף תכנית הלימודים הייחודית מהווה 25% ממתכונת הלימודים בבית-הספר, במקום להשאיר את ילדיהם בבית-הספר הממלכתי ולהעשיר בו את תכנית הלימודים לטובת כלל התלמידים. בתי-ספר אלו מתנהלים כבתי-ספר פרטיים לכל דבר: מעסיקים מנהל ומורים בחוזים אישיים, בוחרים תלמידים בתהליכי מיון קפדניים ועוד, אך מקבלים מימון ציבורי נדיב. דו"ח הביניים של "כוח המשימה" מתאר את בתי-הספר הייחודיים, בצדק, כ"תופעה בעלת משמעות הרסנית לעיקרון שוויון ההזדמנויות ולמרקם החברתי". סביר היה להניח כי כדי לחזק את החינוך הממלכתי ולהבטיח כי הוא ימשיך להיות אפיק החינוך המרכזי, תמליץ ועדת דוברת למשרד החינוך לאכוף בנחישות על בתי-הספר הייחודיים כללי התנהלות, הכוללים הטלת איסור מוחלט על מיון תלמידים, ותדאג להבטיח שאוכלוסיית התלמידים בהם תהיה הטרוגנית, על-פי הישגים ומאפיינים חברתיים ותרבותיים. אולם, בדו"ח הסופי משנה "כוח המשימה" את התייחסותו לבתי-הספר הייחודיים וקובע: "אנו רואים בחשש את האפשרות שבתי-ספר ייחודיים יפתחו פתח לחינוך פרטי

אליטיסטי במסווה של ייחודיות וסבורים, על כן, כי יש לצמצם את מספרם ככל הניתן". מדוע נסוגה הוועדה מקביעתה שמדובר בתופעה הרסנית וכי מדובר רק בחשש? הרי בתי-ספר ייחודיים קיימים ומוקמים כבר כשני עשורים ואינם בגדר חידוש בלתי מוכר. בידי הוועדה היו מסמכים לא מעטים המתעדים את הפגיעה בשוויון ההזדמנויות ואת הבדלנות המאפיינת את בתי-הספר הייחודיים (למשל שני הדו"חות של ועדת קשתי). אנו יודעים היום בוודאות, שמדובר בבריחה מסיבית של הורים מבוססים מן החינוך הממלכתי, ולא בחשש בלבד. ואכן, המלצות הוועדה נותנות לגיטימציה חוקית להמשך הקמתם ולאופן התנהלותם של בתי-הספר הייחודיים.

המלצות הוועדה הופכות על-פיו את חוק החינוך הממלכתי, כשהשינוי המהותי ביותר בעיני הוא הפיכת השיוך לחינוך הממלכתי מברירת המחדל לעניין של רשות ובחירה. ההמלצות קובעות, ואני מצטטת: "יתקיימו שני סוגי מוסדות חינוכיים -- ציבוריים ושאינם ציבוריים". בניגוד לחוק חינוך ממלכתי הקובע שכל בתי-הספר, למעט חריגים בעלי מעמד מיוחד, הם ממלכתיים, ברירת המחדל לפי המלצות הוועדה היא קיומו של בית-ספר שאינו ציבורי. כדי להפוך לבית-ספר ציבורי, על בית-הספר לנקוט יוזמה ולעמ' בסדרה של קריטריונים, ששני החשובים ביותר הם, לא למיין תלמידים ולקיים תכנית ליבה. עם זאת, ממליצה הוועדה כי גם בתי-ספר שלא יעמדו בקריטריונים, כלומר בתי-ספר לא ציבוריים, יזכו למימון ציבורי בשיעור שבין 35% ל-65%! הדו"ח אינו מציע מנגנון של בקרה על העמידה בקריטריונים או סנקציה על החריגה מהם, זולת מימון מופחת. המלצות ועדת דוברת מאפשרות לבתי-הספר הייחודיים להמשיך ולמיין תלמידים על-פי הישגים, מבלי שהדבר יגרע מן המימון שיקבלו. תנאי הסף המפורטים בהמלצות ועדת דוברת להכרה במוסד חינוך כבית-ספר ציבורי אוסרים על מיון תלמידים על בסיס מוצא, גזע, או עדה, אך אין איסור למיין תלמידים על-פי הישגים לימודיים ומבחני מיון לסוגיהם. המלצות אלו, אם יושמו, יעגנו בחקיקה חינוך פרטי במימון ציבורי. המונח "חינוך פרטי" אינו מופיע, אמנם, בדו"ח, אולם במדינות מתוקנות, לבתי-ספר שאינם ציבוריים קוראים בשם: בתי-ספר פרטיים, ובארצות הברית, לדוגמה, הם אינם זוכים ולו גם לאגורה שחוקה אחת של מימון ציבורי.

הוועדה ממליצה לצמצם את הקמתם של בתי-ספר ייחודיים נוספים בשיטה מעניינת. צמצום מספר בתי-הספר הייחודיים לא ייעשה, כפי שקבעה ועדת קשתי, על-ידי הקמת ועדה מיוחדת שתאשר הקמתם במשורה ותפקח אחת לשלוש שנים על הרכב אוכלוסיית התלמידים, כשבדידה הסמכות להסב בית-ספר ייחודי לבית-ספר רגיל שאינו על-אזורי. ועדת דוברת סבורה שלא נחוצה התערבות המשרד ופיקוחו, וכי "כוחות השוק" יצמצמו את הביקוש לבתי-ספר ייחודיים. "כוח המשימה" קובע, כי בעקבות יצירת מרחבי חינוך עם בחירה מבוקרת, תקטן הדרישה לבתי-ספר מסוג זה. קביעה זו נראית לי לא רק כמתן פטור למשרד החינוך מאחריותו לפיקוח ובקרה על הקמתם והתנהלותם של בתי-הספר הייחודיים, אלא גם

כהיגיון עקום: יש לא מעט בתי-ספר היכולים לשלם את מחיר החריגה מהקריטריונים ולממן את פעילותם גם במימון ציבורי מופחת. ההרשאה בחוק להקים בתי-ספר ייחודיים, מעין פרטיים, ולזכות במימון ציבורי ולו גם מופחת עלולה לזרז הקמתם של בתי-ספר לא ציבוריים על-ידי הורים בעלי אמצעים. פירושו של דבר, שמערכת החינוך הממלכתית תיחלש עוד, תתרוקן מתלמידים מרקע חברתי מבוסס, ותהפוך לברירת המחדל עבור אוכלוסיות חלשות, שאינן יכולות להקים ולקיים עבור ילדיהן בתי-ספר ייחודיים.

פיטורי מורות, סגירת מכללות

ד"ר אסתר הרצוג, ראש החוג למדעי החברה, המכללה האקדמית בית ברל

ועדת דוברת הוקמה, כך מסתבר, כדי לכסות על פיטורים בהיקף חסר תקדים של נשים -- גננות ומורות - ועל סגירת מכללות חינוך חילוניות. פיטורים המוניים וחיסולים עושים, כידוע, אצל החלשים, נעדרי התמיכה הפוליטית. לכסף הגדול ש"יחסך" יש יעדים חשובים יותר, פוליטיים בעיקרם.

מה חדש ב"רפורמה" ה"מהפכנית" שמבקשת לימור לבנת, שרת החינוך, ליישם, בעזרת דו"ח ועדת דוברת? כלום. גם הפעם, כך נראה, מדובר בתכסיסים בדרך לקיצוץ מסיבי של תקציבי החינוך, תוך פיטורי אלפי מורים, שהם נשים, וסגירת מכללות לחינוך, שהן חילוניות. הרטוריקה מוכרת: ההוראה (כלומר: המורות) היא כשלון, סף הקבלה ומסלול ההכשרה שלהם (כלומר: של הסטודנטיות במכללות להכשרת מורים) הם מהנחשלים במערכת האקדמית. הביסוס ה"מדעי-עובדתי-אובייקטיבי" ל"כשלון": מחקרים מוזמנים באוניברסיטה ודו"חות, מעין מדעיים, של ועדות יוקרתיות, בראשות אנשי צבא (כמו ועדת "אלה") ואנשי עסקים (כמו ועדת דוברת), בדרכם לפוליטיקה. ההמלצות ה"מבריקות": הארכת יום הלימודים, קיצור שבוע הלימודים, שהתקציבים למימושם לא הוקצו, ועוד מיני פיתויים כמו: שינוי המבנה (כאילו כבר שכחנו שבמשך שנים שכנעו אותנו שהחלוקה לשלוש רמות חינוך: יסודי, חטיבת ביניים וחטיבה עליונה היא הטוב העליון בדרך לשיפור החינוך והשוויון החברתי).

מספר דוגמאות משנות ה-90, לשיטות הישנות וה"טובות", בדרך ל"שיפור" מערכת החינוך: ביולי 1990 הודיע זבולון המר, שר החינוך, על כוונתו להאריך את יום הלימודים. לא חלפו שבועיים והשר הודיע על כוונתו לקצר את שבוע הלימודים. המר אולץ לחזור בו, בעקבות לחץ ציבורי, מצד ארגונים פמיניסטיים ופסיקת בית המשפט. ביולי 1992, בישרה שרת החינוך, שולמית אלוני, על מהפיכה שתביא למערכת. למשל, הנהגת יום לימודים ארוך. בנובמבר 1992 היא כבר הודיעה על כוונתה לקצר את שבוע הלימודים. כדי להכשיר את הלבבות נגד התארגנות המורים גינתה אותם וקבעה: "הם לוקים ברפיון מוסרי". גזלת תקציבי החינוך תוארה כ"תכנית מהפכנית שמזכירה את ארצות אירופה". עם כניסתו לתפקיד שר החינוך ביוני 1993 הודיע אמנון רובינשטיין על תכנית ל"רפורמה" בחינוך: קיצור שבוע הלימודים והארכת יום הלימודים ואפילו הוספת שעות העשרה, ספורט וחוגים. השר, בעזרת מנכ"ל שמשון שושני, הסבירו כי יש לעבור לשבוע לימודים מקוצר, כדי לזרז את המעבר ליום לימודים ארוך, ממש כמו באירופה. במהרה התברר שהאופציה של יום חינוך ארוך כלל לא היתה קיימת. בפועל היה מדובר בעוד ניסיון לקצץ בתקציבי החינוך.

עד כה כשלו הניסיונות לקצר את שבוע הלימודים והקיצוצים במערכת החינוך, באמצעות פיטורי מורים, מותנו בזכות מאבקי ארגוני המורים. הבעיה החמורה בעידן נתניהו-לבנת היא, שהאוצר של ביבי הוא הרבה יותר מתוחכם וערמומי מהאוצר של השרים שקדמו לו ויתר על כן, הוא זוכה לתמיכה איתנה של לימור לבנת. השניים עושים שימוש בכל תכסיס והטעייה, בכל דיס-אינפורמציה והכפשה אפשריים, כדי להטעות את הציבור, ובעיקר כדי לשבור את ארגוני המורים. ה"סודיות", לכאורה, של דו"ח דוברת, איפשרה להם לתכנן בנחת את תכנית הקיצוצים המסיבית במערכת החינוך, להכשיר את הקרקע בדעת הציבור, בלי להסתכן בהתארגנות הנגדית של ארגוני המורים, שהרי הדו"ח "טרם יצא". כך הועלה הדו"ח לדיון בממשלה, תוך השתקת הארגונים, בטענה שלא יתקבלו החלטות ללא משא ומתן איתם. המאבק של ארגוני המורים לאחר דיון זה הפך כמעט לאבוד מראש.

ב-5.5.2004 כתבתי בטור "דעות" במעריב ש"אם ארגוני המורים לא יתעשתו ויודיעו מיידית על שבירת הכלים ויציאה למאבק גלוי וגורף, אם נתניהו ולבנת לא יחזרו בהם מכוונתם להניח את דו"ח דוברת על שולחן הממשלה, לפני ניהול המשא ומתן איתם, הם יהיו אשמים בכל פגיעה שתבוא על מערכת החינוך ועל המורים, שהם, כידוע, ציבור ענק של נשים". מיותר לומר, שארגוני המורים נמצאים היום במקום קשה פי כמה מזה שהיו לפני כשנה, בעת שניתן היה למנוע את גלגולו של הדו"ח להיכן שהוא מצוי היום בדעת הקהל ובתהליכי היישום.

עצרת המחאה שהתקיימה ביד אליהו ביטאה בעוצמה רבה את הזעם נגד דוברת ולבנת, על מסכת ההשפלה וההתעלמות מהציבור הענק של המורים. היא הבהירה שהגברים בראש ארגוני המורים התעוררו, מאוחר מדי כנראה, וקלטו שוועדת דוברת הוקמה כדי לפטר מספר חסר תקדים של מורים. סוף סוף אפילו דוברת הודה (בתכניתה של שלי יחימוביץ, "פגוש את העיתונות") שיפוטרו בין 7,000 ל-14,000 מורים -- אם כי "רק בתוך 5 שנים". אך כולם כאחד מתעלמים ומטשטשים את העובדה שמדובר בנשים. ראשי הארגונים, שאירגנו את הפגנת הכוח המרשימה, לא מצאו לנכון להציב בין הדוברים על הבמה מרובת הגברים יותר מאישה אחת, מורה אלמונית, מול המוני הנשים בקהל.

אין ספק שחכמי ועדת דוברת ידעו היטב שה"רפורמה" קשורה קודם כל לנשים. את הרמז לכך תמצאו אפילו בעמ' הפותח של הדו"ח. שם נאמר: "המלצות התוכנית הלאומית לחינוך פונות לכל הגורמים בחברה הישראלית. אנו משתמשים בכל מקום העוסק בשני המינים בלשון זכר. עשינו כך הן מפני שזו דרכה של העברית והן משום שהדבר משרת את הקוראים ומקל על שטף הקריאה". בהתחשבותם הרבה "בקוראים" פטרו עצמם חברי הוועדה מכל התייחסות לעובדה המרכזית מאחורי הדו"ח: ה"מורים" הם נשים. את הגננות הם השאירו כמובן בלשון נקבה, כך גם את עוזרות הגננות, המורות החיילות והמתנדבות. מובן שלוועדה עם מטרות כה נאצלות כמו שיפור החינוך, המאמצת את אמירתו של יאנוש קורצ'ק: "לתקן את העולם פירושו לתקן את החינוך" (עמ' 8 בדו"ח) לא מתאים להיות מזוהה עם פגיעה

כלכלית-חברתית כה מסיבית בעשרות אלפי נשים, שהרי את תיקון העולם הם מבקשים לעשות על גבן, כך שבכל הדו"ח כולו לא תמצאו כל ביטוי לעובדה ש-100% מהגנות, 95% ממורי היסודיים, 75% ממורי העל-יסודיים וכשני שלישי ממורי המכללות המועמדות לסגירה הם נשים, שברובן משתכרות שכר רעב. לעומת זאת, ההמלצות של "כוח המשימה הלאומי לקידום החינוך בישראל" דואגות היטב למנהלים שהם "מנהיגי בתי-הספר". מאחר ו"התכנית המוצעת מטילה על מנהל בית-הספר אחריות עצומה... לכן יש לדאוג לשיפור משמעותי בשכרם ובתנאי העסקתם של המנהלים" (עמ' 152 בדו"ח). הוועדה גם מגדירה דרישות השכלה, השתלמות ורישוי גבוהות כחלק מהצדקת התגמול הגבוה למנהלים. כפועל יוצא מכך, קובעת הוועדה, ששכרו של המנהל יוכל להגיע עד 10% מעלות שכר ההוראה בבית-הספר. המשמעות היא, כמובן, שבבית-הספר יצמח פער עצום בין המורים (...נשים) לבין המנהלים (קרוב לודאי שבתנאי העבודה המשופרים למנהלים, יהיו אלה יותר ויותר גברים). בעוד שהיום עומד הפער בין שכר המורים לזה של המנהלים על פי 4 בערך, נדיבותה של ועדת דוברת תגדיל את הפער לפי 6 (אם שכר המורים יעלה ל-5,000 שקל לחודש, דבר שהאוצר מתנגד לו, כידוע). אפילו ד"ר אריה לוקר, יו"ר איגוד המנהלים העל-יסודיים הביע את התנגדותו הנחרצת לתכנית זו, בהבינו את המשמעות החמורה של פערים כל-כך קיצוניים בין שכרן של שתי קבוצות עובדים אלו.

כדאי לזכור בהקשר זה, שגם ההצדקה למדיניות החוזים האישיים לבעלי תפקידים בכירים ברשויות המקומיות היתה מאד דומה: הרצון להשיג את ה"אנשים הטובים ביותר" שינהלו את הרשות המקומית בצורה המקצועית ביותר. מיותר לסקור פה את התהליכים ההרסניים מבחינה כלכלית שהתרחשו ברשויות המקומיות בעקבות הנהגת מדיניות זו, שאף אין לצידה כל הוכחות על שיפור הניהול ואולי אף ההפך הוא הנכון. דוברת וחבריו יודעים כמו כולנו: שינוי משמעותי במערכת החינוך תלוי בדברים פשוטים, אך מאד יקרים: הקטנת כיתות, הגדלה משמעותית של שכר המורים והארכת יום החינוך. אם כך, המשמעות של רפורמה אמיתית היא שאין לפטר מורים (ומדוע בכלל מתעסקת ועדת דוברת בפיטורי מורים?) אלא ההפך: יש להגדיל משמעותית את מספר המורים. אין להגדיל את מספר שעות העבודה של המורים, אלא להפך: יש לקצר את מספר שעות העבודה שלהם. איזה גבר, איש עסקים או איש צבא, מאלה המנפקים לנו המלצות לשדרוג החינוך, מסוגל לעמ' מול כיתות של 40 ילדים במשך חמש שעות ביום? ואם יש הכרח לקצץ במספרי המורים, מנין יש כסף לשלב במערכת החינוך קציני צבא (כהצעת לבנת)? לבנת, שנאבקה כאם נגד קיצור שבוע הלימודים לפני כ-14 שנים, נאבקה היום, כשרה, בעד קיצור שבוע הלימוד ופגיעה חסרת תקדים בציבור ענק של נשים. לימור, האישה והאם, מעונינת אולי בקידום נשים ובטובת הילדים. לבנת הפוליטיקאית חייבת נאמנות לראש הממשלה הבא. ונתניהו, כידוע, מעדיף תמיד לקצץ על גב החלשים בכלל והנשים בפרט, תוך זלזול בהן והאשמתן בבטלה ובאיכות ירודה

(זוכרים את הפגיעה הקשה בחד-הוריות?), כדי להעביר הרבה לחברים החזקים מעולם העסקים.

גם המכללות החילוניות הגדולות לחינוך הן יעד מושלם לקיצוצי לבנת ונתניהו: בגלל הגודל ובגלל שאין להן גב פוליטי. אדרבא, הגדולות שבהן, מכללת בית ברל וסמינר הקיבוצים, מזוהות עם השמאל, והפגיעה בהן תזכה את השניים באהדת חברי המרכז. מרבית הסטודנטים והמרצים בהן הם נשים ולכן קל וכדאי לקצץ. בין דפי הדו"ח, אי שם בעמ' 141 מתגלה הכוונה האמיתית מאחורי תכנית סגירת המכללות (בעיקר חילוניות, כאמור): "הפחתה ניכרת בהיקף הכשרת המורים ובמספר המכללות מהווה מרכיב משמעותי מהתייעלות משרד החינוך ומהסטת משאבים לסעיפים חשובים אחרים בהמלצות של כוח המשימה. לכן יש חשיבות להשלמת הצמצום במערך המכללות במהרה". אם המטרה היא באמת לשפר את איכות המכללות ורמת הכשרת המורים (כפי שטוען הדו"ח), מדוע מבקשת הוועדה לסגור מכללות? ואם מדובר בדרישה לאיכות, מדוע המכללות החרדיות שאינן אקדמיות, לא מועמדות לסגירה, אך דווקא המכללות המבוססות ביותר, הגדולות ביותר והאקדמיות ביותר, עומדות בפני איום של סגירה? התשובה היא ברורה ומפורשת. כאמור, סגירת מכללות נועדה ל"הסטת משאבים לסעיפים חשובים אחרים" ולא לשיפור החינוך. 27 מכללות אקדמיות להכשרת מורים קיימות היום ו-28 מכללות להכשרת מורים לא אקדמיות במגזר החרדי. מתוך המכללות האקדמיות 16 מכללות עבריות-חילוניות (מתוכן שתיים הן מקצועיות: וינגייט וויצ"ו), 11 מכללות עבריות-דתיות, 3 מכללות ערביות ועוד 16 מכללות עבריות-חילוניות. כלומר, 14 מכללות יהודיות חילוניות-עיוניות בלבד קיימות היום. מרבית המתכשרים להוראה לומדים במכללות אלו ובעיקר בשלוש המרוכזות במרכז (בסך הכל למעלה מ-7,000 סטודנטים להוראה וכ-5,000 אנשי חינוך משתלמים). במכללות החרדיות הרבות לא יגעו, כמובן, למרות שהן קטנות מאד ורמתן האקדמית נמוכה. כצפוי, הגיעו ראשי המפלגות החרדיות לסיכום עם לימור לבנת שהם "מחוץ" לתמונת הקיצוצים והסגירות, שהרי ממשלת לבנת-נתניהו-שרון תלויה במפלגות החרדיות. האיום על סגירת מכללות דתיות, הנראית כרגע אפשרית פוליטית (המפד"ל מחוץ לממשלה), היא לא ממש ריאלית. המכללות בשטחים פורחות, בעזרת תקציבים נדיבים המועברים אליהן, בזכות החיבורים הפוליטיים הידועים. פטרוניהן בימין ידאגו להישרדות מרביתן. על רקע זה, סגירת מכללות חילוניות גדולות ומבוססות היא אטרקטיבית במיוחד. הפוליטיקאים, שאמורים לייצגן, ממר"צ, שינוי והעבודה, אינם מכירים בחשיבות של מכללות להכשרת מורים (ויש אף שמועות עיקשות על אינטרס סמוי של חלק מהן, הקשור לנדל"ן, בסגירה). פרופ' אמנון רובינשטיין, יוסי שריד ושולמית אלוני, שהיו שרי חינוך, הנציחו את חיבוק הדוב של המשרד והכשירו את הקרקע לחיסול הכללי של לבנת-נתניהו. בשעה שאפשרו את שגשוגן של המכללות הפרטיות, התעלמו מהחשיבות העצומה של המכללות להכשרת מורים כבסיס מרכזי להעברת ערכים חברתיים, חילוניים והומניים וטיפוחם

במערכת החינוך של הגיל הרך, החינוך היסודי והעל-יסודי. יתר על כן, לימור לבנת, המתפארת במחויבותה הפמיניסטית לקידום נשים, מתעלמת בקלות רבה מהעובדה שמכללות אלו הפכו להיות מסלול קידום בולט של נשים, כסטודנטיות (בעיקר מזרחיות וערביות), מרצות ובעלות תפקידים. בדיקה שערכתי במכללה שבה אני עובדת (בית ברל) מצביעה על כך שמתוך 346 מרצים קבועים 210 הם נשים ומתוך 29 בעלי תפקידים 22 הם נשים.

מדיניות הקיצוצים של לבנת, המסתייעת בוועדות ובשמות של אנשים בעלי רצון טוב מעולם העסקים והצבא ובסיסמאות של "טובת החינוך" ו"העלאת רמת החינוך", אינה מקורית. היא רק שיכללה והעצימה את השיטות של קודמיה. בהתמדה ובמגמתיות עשו אנשי השרה דמוניזציה (כדברי ד"ר יוסי אסף, נשיא מכללת סמינר הקיבוצים) להכשרת מורים במכללות (תוך התעלמות מהכשרת המורים באוניברסיטאות, המתנהלת כזנב חסר משמעות ללימודים) ולרמתם הנמוכה, כביכול, של הסטודנטים בהן. לבנת, כמו קודמיה, יודעת עד כמה קל להסיט את תשומת הלב מהכיתות הגדולות, מהתשתית הרעועה, מהשכר העלוב, ולהסית נגד חלקי ציבור חלשים פוליטית.

לבנת הצליחה לעשות הפרד ומשול למכללות החינוך החילוניות. היא נתנה לראשיהן לחשוב, שכל אחת מהמכללות שהם מנהלים היא שתזכה לשרוד לאחר יישום דו"ח דוברת, וכך לנטרל את שיתוף הפעולה ביניהם, על מנת למנוע את סגירת מוסדותיהם. היא הגדילה לעשות כאשר מינתה את אחת מחברות הסגל הבכירות במכללות לוועדה שתציע קריטריונים ליישום ה"רפורמה" במכללות. הקריטריונים שהוצעו ("גיאוגרפיים" ו"סקטוריאליים"), כמה לא מפתיע, מאפשרים לסגור את המכללה שלה עצמה ואת השאר המכללות הקיקיוניות, הנחוצות לשרה בעסקאות הפוליטיות שלה עם "סקטורים": חרדים ודתיים-מתנחלים. ביבי, שרון ולבנת לא רוצים לשפר את מערכת החינוך. הם רוצים את הכסף הגדול עבור אנשי העסקים ששמים אותם בשלטון. הם יודעים שהמכללות החילוניות והנשים הם גם גדולים בכמות ולכן כדאי לסגור ולפטר אותן והן גם חלשות, כי הן נעדרות גב פוליטי. המכללות החילוניות מזמן איבדו את הפטרונים הפוליטיים שלהן, שהתחברו לאצולת הממון והמכללות הפרטיות. איפה שיש נשים אפשר לחסוך, וגם להאשים אותן בכישלון ולפטרן. כל מה שצריך לעשות הוא לטפטף בהתמדה לתקשורת תוצאות מפוברקות של סקרים מגוחכים, נתונים חסרי בסיס ואמירות נלעגות על ה"רמה הנמוכה" של המורים ומוסדות ההכשרה שלהם. וזאת, כמובן לא בעיה, כי המורים הם בעצם נשים, שאותן מותר לבזות.

עמדת ארגון המורים העל יסודיים

מרן ארז, יו"ר ארגון המורים העל יסודיים

כששמעתי את הדברים הראשונים של אבי קמינסקי, לפיהם מרכז השלטון המקומי מאמץ את הדו"ח, לבי החסיר פעימה. אחרי ששמעתי איך הם מאמצים את הדו"ח, נרגעתי. תמשיכו כך: זה בסדר.

אנחנו, המורים, הגענו למסקנה עוד ב-97, כשנבחרתי להיות יו"ר ארגון המורים העל יסודיים, שצריך לעשות שינוי במערכת החינוך. יזמנו רפורמה, שקוראים לה "עוז לתמורה". הרפורמה הזאת התקבלה על ידי הממשלה בראשותו של אהוד ברק, יוסי שריד היה שר החינוך ובייגה שוחט שר האוצר. יצאנו לדרך עם ניסוי בחמישה בתי-ספר על יסודיים במשך שלוש שנים. הניסוי הזה נבדק על ידי מכון סאלד, מטעם משרד החינוך, והתוצאות הפתיעו גם אותנו. הפתיעו, כי נוצרה אינטראקציה אדירה בין מורים, תלמידים והורים, הנשירה נעלמה וההישגים השתפרו. היתה לרפורמה הזאת טעות אחת: קראנו לה "עוז לתמורה" ולא "עוז ללבנת". כתוצאה מכך, בהזדמנות הראשונה החליטו להפסיק את התכנית ולחפש משהו אחר. פנו לשופטת הדסה בן עתו וביקשו שתקים ועדה שתבדוק ותמליץ, אבל אמרו לה גם מה ההמלצות הרצויות, ולכן היא התפטרה. בסוף מצאו את דוברת. למה מצאו את דוברת? למעשה זה לא ועדת דוברת, זאת תוכנית לבנת-דוברת. הם ירו את החץ ואחר כך ציירו את המטרה. במשך ארבע שנות כהונתה של הגברת לבנת, מערכת החינוך קוצצה בכשלושה מיליארד שקל, קיצוץ שבא לידי ביטוי בפחות שיעורים. תלמיד בכיתה י' השנה לומד שבע שעות פחות מתלמיד שהחל כיתה י' לפני ארבע שנים.

כדי להסוות ולהסתיר את הקיצוץ הזה, מדברים על חמישה ימי לימוד. במקום לקצר את היום מקצרים את השבוע, ומלבישים על כך תיאוריות של ניתוק הקשר בין הילדים לבין ההורים. אני רואה לנגד עיניי את ההורים ואת הילדים בקרית מלאכי נוסעים כל שישבת לחרמון, כדי להדק את הקשרים ביניהם. ועדת דוברת הוקמה, למעשה, כדי לשמש כסדין, המכסה את מערומיה של מערכת החינוך.

במשך ארבע שנים מקצצים כל הזמן בשעות לימוד - ומדי שנה שרת החינוך מכנסת מסיבת עיתונאים ומצביעה על שיפור בזכאות לבגרות בעוד כך וכך אחוזים. מלמדים פחות ומשתפרים יותר - זה נס. עד שהשתתפנו במבחנים הבינלאומיים והתוצאות טפחו על פנינו. ראינו שהנס הזה הוא אכן ישראלוף. ואז, מה לעשות? מקימים את ועדת דוברת. יש אלימות, לכן הקמנו את ועדת דוברת. אין הישגים? נכון, אתם צודקים, ועדת דוברת תמצא לנו פתרון. ועדת דוברת משמשת כסדין לכסות את מערומיה של מערכת החינוך ולא כדי לקדם אותה.

בוועדת דוברת יש שלושה חלקים מאוד חשובים: התורה שבכתב, שזה הדו"ח, שנכתב על ידי שלושה אנשי מקצוע, שקיבלו על כך לא מעט כסף, וכתבו דו"ח עם מונחים מאוד יפים. בנוסף יש התורה שבעל פה. דוברת, בכושר רטורי מעולה, מסביר לאנשים, מדגיש דברים, מתחמק מדברים מסוימים, ומי ששומע אותו נכנס לאופוריה -- סוף-סוף הגיע המושיע. אבל, מאחורי התורה שבכתב והתורה שבעל פה ישנה תורת הנסתר. על תורת הנסתר לא מדברים. בצורה דמגוגית שקשה לתאר, עם יחסי ציבור אדירים, הם יוצרים מצב, שהמורים ומערכת החינוך הופכים להיות שק החבטות של כולם. במשך שלוש שנים כל מה שפורסם בעיתונות היה מפי משרד החינוך: מורה אנס תלמיד באור יהודה, 50 מורים קנו תעודות בתחנת דלק בצפון, גננת נשכה ילד בחיפה... מדוע? כדי שבסופו של דבר, כאשר ירצו לפטר 20 או 30 אלף איש, יגידו כולם ברוך שפטרנו, מורים כאלה לא צריכים. זה יעבור בקלות, כי מי היום מתעמק לקרוא מאמרים בעיתון? אנשים עייפים ושחוקים, הם מסתפקים רק בכותרות.

לימור לבנת, מאוד תקשורתית, יודעת איך לעבוד והיא בחרה אנשים טובים, כל אחד ואחד עומד בפני עצמו. אנשי שמאל, כדי שלא יאשימו אותה שיש פה איזושהי מזימה של הליכוד. אבל מי שישלם את המחיר זה כל אחד ואחד שנזקק למערכת הזאת - התלמידים, ההורים והמורים.

אנחנו נמצאים עכשיו במסיבה אדירה, מסיבת לימור לבנת ודוברת. מסיבה, תקשורת, בלונים צבעוניים, צמר גפן ורוד, צלופנים. מה קורה אחרי מסיבה סוערת? כולם קמים עם כאב ראש. לימור לבנת בעוד שנה תהיה בתפקיד אחר, בהתאם לכוחה הפוליטי. דוברת כבר עכשיו באמריקה בעסקים ואנחנו אלה שנישאר במערכת הזאת, שמתפוררת ומנותצת, ונעשה מאמצים לאחות אותה ובסופו של דבר, נשלם את המחיר. ילדים יסתובבו יותר ברחוב. את שעות הבוקר הבריאות והטובות של יום שישי מעבירים לשעה שמינית ותשיעית בשאר ימות השבוע, ללא תנאים פיזיים נאותים.

אם שולחים הביתה 30 אלף מורים וכמות התלמידים נשארת אותה הכמות, המשוואה היא פשוטה -- או שילמדו פחות, או שיהיו יותר תלמידים בכיתה.

חשוב שאנשים ידעו זאת. לאט-לאט אנשים מתחילים להתעורר ויותר ויותר אנשים

מבטאים את עצמם ומצביעים בצורה ביקורתית על הדו"ח.

זאת גם הסיבה, שחבר הוועדה מאיר שני כתב ב"ידיעות אחרונות" מאמר על חינוך, שיר הלל לדו"ח דוברת. במוסף העסקים, לא במדור הפובליציסטי.

למעשה, אנחנו נמצאים ברגע מאוד גורלי. אנחנו חייבים לצאת, לא למאבק אלא למלחמת קיום ובמלחמת קיום צריך לעשות את הכל: ליצור בריתות, ליצור חזיתות, לצאת לתקשורת, להסביר לכל אחד ואחד, שיידע שהדבר הזה נוגע לו, גם אם אין לו ילדים, כי איכות החיים במדינה תרד ותיפגע.

בחברה המאצ'ואיסטית הישראלית קל מאוד לפטר מורות, נשים - דווקא כאשר מי

שעומדת בראש המשרד היא בעצמה אישה.

לכן, תלוי באיזו פריזמה מסתכלים. אם מסתכלים בפריזמה של צרכי חינוך, של מורים, אנחנו רואים אחרת את הרפורמה ולנו, אנשי המקצוע, יש תשובות, יש לנו מצפון מקצועי, יש לנו ידע מקצועי ודרך הפריזמה שאנחנו מסתכלים, אנחנו רואים את מערכת החינוך אחרת מאותם אנשים שיושבים בכיסא מנכ"ל, או באיזשהו מגדל שן. הם רואים את זה בזווית אחרת לגמרי ולכן, אנחנו לא ניתן יד לכך, שהדו"ח הזה יעבור במתכונת שלו היום. אנחנו, אם נצטרך, נצא למאבק משפטי ואם יהיה צורך, גם למאבק פרופסיונאלי, כי מבחינתנו, המאבק בהמלצות הגרועות של דו"ח דוברת הוא מאבק קיומי.

פדגוגיית ההפרטה - על ניאו ליברליות ותפיסת עולם חינוכית

מר מרסלו וקסלר, מנהל תכנית היל"ה, היחידה לקידום נוער, משרד החינוך

אחד הדברים המבלבלים את הדנים בצורה ביקורתית על דו"ח ועדת דוברת הוא השיח הארגוני-אדמיניסטרטיבי-עסקי המופיע בדו"ח. לכאורה, אומרים הדוברים, אין כאן כל אמירה פדגוגית. יש תפיסה של המערכת כמנגנון, אשר כמו כל מנגנון בתקופתנו נמדד על-פי פרמטרים מעולם העסקים, במיוחד מהענפים המתקדמים ביותר בתקופת הגלובליזציה: חברות תקשורת ומחשבים. אולם, הלכה למעשה, אין מצב שבו המבנה, הארגון, האדמיניסטרציה, יחסי הכוחות הסמכותיים במערכת ויחסי העבודה, לא יבטאו פדגוגיה מסוימת. לא יכול להיות ניתוק בין תפיסת עולם חינוכית, כלומר פדגוגיה, מתודולוגיה ודידקטיקה בתוך בית-הספר לבין מבנה המערכת, היחסים בין בית-הספר לבין משרד החינוך וכן הלאה. במילים אחרות, לא יכולה להיות דיכוטומיה בין מבנה ותוכן. המבנה מבטא את התוכן והתוכן את המבנה. כך דו"ח ועדת דוברת. הוא גדוש פדגוגיה גלויה וסמויה, או כפי שמכונה בשיח הפדגוגי הביקורתי: קוריקולום סמוי וגלוי. גם אם המילה פדגוגיה לא נזכרת אפילו פעם אחת, אפילו אם מראש הוועדה הצהירה שהיא לא תתעסק ברזולוציות גבוהות והיא משאירה זאת לפדגוגים, הרי שאין כמעט פרק בדו"ח שאין מאחוריו אמירה אידיאולוגית אשר משתמעת ממנה תפיסת עולם חינוכית.

אנסה להגדיר בקווים כלליים איך אותה פדגוגיה באה לידי ביטוי ולהגדיר את העקרונות המחוללים שלה.

להערכת, קיימים שישה ביטויים מובהקים של הפדגוגיה של הדו"ח: משמעות הפוטנציאל של כל ילד וילדה, ציפיות ביחס למאפייני הבוגר/ת, תפקידו של המנהל, היחס לצוות המורות, עולם התוכן ודרכי ההערכה, האחריות והמנהיגות של משרד החינוך.

משמעות הפוטנציאל של כל ילד וילדה:

מיצוי הפוטנציאל הינו קוד אתי ליברלי הקיים כבר עשרות שנים. ממנו השתמעו תמיד פרשנויות שונות ואף סותרות. לכאורה, הקביעה של מיצוי הפוטנציאל, מאפשרת הליכה עם כל ילדה וילד למקסימום האפשרי מבחינת יכולות הלמידה, היצירה, ופיתוח מיומנויות. אולם, אנו יודעים שבחברה בה אנו חיים לא רק שלא כל מיומנות הינה שוות ערך, אלא שישנן רמות שונות של התייחסות בהתאם להישגים (במיוחד הקוגניטיביים) של הילדים. דו"ח ועדת דוברת קובע שלא תהיה שאיפה למיקסום הפוטנציאל. הדו"ח מבטל את מה שפעילים חברתיים ואנשי חינוך רבים קבעו לאורך עשרות שנים, שמיצוי הפוטנציאל של הילדים, במיוחד של הפריפריה החברתית, בא לידי ביטוי בזכאות לתעודת בגרות שתאפשר להם

להיכנס לאקדמיה; כל עוד יעד זה לא יושג, הדבר יבטא אפליה מובנית כלפי אותם ילדים. הדו"ח מחזיר לחיים את ההקבצות הידועות לשמחה, אשר נקטלו פעם אחר פעם על-ידי מערכת החינוך. מעתה יקראו להקבצות "רמות": רמה בסיסית, בינונית וגבוהה. אין צורך להרבות במילים כדי להבין, על-פי יחסי הכוחות החברתיים הקיימים, שאנו נראה את רוב הילדים בשכונות העוני, בעירות הפיתוח ובכפרים הערביים מגיעים לרמות "בסיסית" ו"בינונית". זה מרגיז במיוחד, כי בחמש עשרה השנים האחרונות הצטבר ניסיון רב, המאפשר לשנות את גזרת הקבצות גימל בפריפריה החברתית, בהצלחה רבה ומוכחת על-ידי כותב שורות אלו ומאות מחנכים ומחנכות בכל רחבי הארץ, בכל האוכלוסיות והקהילות. כלומר, בדו"ח אין ויכוח עם גישה אחרת, אלא יש קביעה שהיא נראית כמעט כמו צו אלוהי: תמיד היו ותמיד יהיו רמות/הקבצות. הרי "כולנו יודעים" שבני אדם אינם "דומים", כלומר אינם שווים.

מאפייני הבוגר/ת:

לפי המלצת הוועדה, תלמידים שיסיימו שתיים עשר שנות לימוד יקבלו תעודה, שתורכב משלושה חלקים עיקריים: החלק העיוני של מקצועות החובה, החלק החברתי-ערכי, וחלק הספורט והאמנות. למרות האמירות על כך ששלושת החלקים יהיו שווים ערך, הוועדה לא טרחה לדון על מאפייני תעודה זו עם המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג). כלומר, הוגדרה תעודה, שקיימת סבירות גבוהה שהמל"ג תבצע בה שקלול שונה מזה שאליו התכוונה הוועדה. בנוסף, כיוון שמעתה ישנו הכשר לקיום שלוש רמות, סביר להניח שהתעודות יבטאו את אותן הרמות. עמדה זו של הוועדה פוגעת בראש ובראשונה במאבק למען השוויון בחינוך בישראל ובשינוי התודעה של הקהילות המוחלשות, בהורים, במורים ובילדים. בתוך מערכת החינוך התנהל מאבק איתנים בין שתי אסכולות מנוגדות בזירת הפדגוגיה: האחת גרסה שהמרוץ לתעודת בגרות מעוות את החינוך, גורם למרוץ אחרי ציונים ושוכח שאנו רוצים בוגר/ת בעל/ת יכולות ערכיות מסוימות. כמובן שהשאיפה להשיג שיעור גבוה ככל האפשר של זכאות לבגרות היא קודם כל של הפוליטיקאים בפריפריה החברתית, אשר בחרו בזכאות לתעודת הבגרות כדגל פוליטי לנפנף בו. האסכולה השנייה גרסה, שמעבר למשמעות התכנית של תעודת הבגרות, ישנה משמעות סמלית מהמעלה הראשונה. כל קהילה מוחלשת ראתה בילדים המסיימים עם בגרות מלאה תעודת הצלחה לכולם וסטירת לחי לאלו באליטות שלא רצו להאמין שגם ילדי הפריפריה מסוגלים לכך. במובנים האלו, המאבק החברתי שנלווה לכך וחלחל למודעות של הורים, פוליטיקאים ומורות, היה הצלחה גדולה. היה שינוי תודעה עמוק ובלתי מתפשר, ושינוי תודעה תמיד מבטא שינוי ערכים. במובנים אלו, התפיסה הראשונה מבטאת ערך גזעני ואנטי שוויוני, והתפיסה השנייה מבטאת ערך של שוויון בחינוך ואנטי-גזענות. דו"ח הוועדה רוצה להחזיר אותנו למשבצת הראשונה, בטענה שהמרוץ הזה אחרי תעודות הוא מטורף, שכל עליה באחוזי הבגרות הינה מניפולציה סטטיסטית (מה שבחלקו נכון), ושמעתה כולם יקבלו תעודות, אלא שהן לא יהיו שוות. ברור, שבמידה ותפיסה

זו תחלחל מחדש לצוותי המורות תהיה נסיגה כפולה: חזרה לשנות השבעים ונסיגה תודעתית בעקבות הפסקת המאבק על הבגרות. מורות ירגישו שאין להן כוח לשנות את תכתיבי המערכת, לאחר כל כך הרבה שנים של השקעה בשינוי.

תפקידו של המנהל:

הדו"ח שם דגש מיוחד על מנהל בית-הספר. הדו"ח דן בצורך לשדרג את הבחירה ובצורך לאמן את המנהל לקראת כניסתו לתפקיד. המנהל החדש, על-פי דו"ח דוברת, הוא אדמיניסטרטור יעיל, המנהל עסק מאוזן או מרוויח, מתממן בין צרכים שונים ומנהל יחסי עובד-מעביד עם המורות. מכיוון שתכנית האוטונומיה הבית-ספרית כבר חלחלה לחלק משמעותי של היישובים הגדולים והבינוניים, הרי שלא יהיה כאן שינוי משמעותי בתפקידי המנהל, במיוחד של מנהלי התיכונים. מנהלים אלו כבר זמן רב אינם אנשי פדגוגיה, אלא משקיעים את רוב מרצם וזמנם בשאלות תקציביות, בניהול לוגיסטי ואדמיניסטרטיבי, ובמשא ומתן עם גורמים שונים במשרד החינוך, הרשות וגורמים פרטיים. דו"ח דוברת עושה רק צעד אחד נוסף קדימה ומגדיר את התפקיד כפי שהוא היום בפועל, מנכ"ל כמעט כל יכול. במובנים אלו, תימשך הפגיעה בתחום הפדגוגי. מנהלי בתי-ספר בוחרים רכזת פדגוגית, שהיא בדרך כלל מורה בכירה, הפועלת תחת עינו הפקוחה של המנהל-מנכ"ל, ואשר אמורה לכאורה לבצע את עבודת ההוראה והלמידה. לכאורה, מאחר וקיים היפוך יוצרות בעל מסר פדגוגי: המנהל-מנכ"ל הוא הבוס האמיתי, כי הוא עוסק בתקציבים ואדמיניסטרציה; הרכזת הפדגוגית כפופה לו, אחראית על העבודה הקלה ולכאורה המובנת מאליה, היא עוסקת בחינוך הלכה למעשה. במילים אחרות, בית-הספר הוא עסק שיש לנהל אותו ביעילות, והלמידה וההוראה הן בעדיפות שניה. אם בפדגוגיה עסקינן, הרי יחסי היררכיה אלו מבטאים סדרי עדיפויות בחיים ובערכים: קודם כל ניהול עסק, אחר כך חינוך.

לאלו המתפללים מהטיעון אציין, שוודאי שאפשר אחרת. אילו לא היו מפריטים את בית-הספר, אילו כל בית-ספר לא היה הופך לחברה בע"מ, אילו בית-הספר היה עוסק קודם כל בחינוך ולא בהישרדות, הרי שברור שהתפקיד של המנהל היה נראה אחר לחלוטין. המנהל היה המנהיג הפדגוגי של המוסד, דבר שהיה מביא לרגיעה במערכת הכאוטית שעל כל צעד צריכים לחשב חישובים כלכליים/תקציביים/ארגוניים. לרכזות פדגוגיות לעולם לא תהיה הסמכות להכריע, כי הן כפופות לסמכות אחרת וכי בסופו של דבר עסק הוא כמו עסק, רווחים קודמים לכל שיקול אחר. תפיסה זו מחלחלת לכל תאי הגוף הבית-ספרי והיא הרסנית. לא צריכים לחכות ליישום דו"ח דוברת, אפשר כבר לראות זאת הלכה למעשה בבתי-הספר המקיפים הגדולים בארץ.

היחס לצוות המורות:

דו"ח דוברת חוזר על אמירות בנאליות וחסרות משמעות בעניין הכשרת המורות ובד בבד מגדיר ארגונית את הכפיפות המוחלטת, האינדיבידואלית וחסרת הפשרות כלפי המנהל. המורה מעתה תעמ' למבחן ביחס לתפוקות האינדיבידואליות שלה מול יעדי המנהל, המבטא את יעדי משרד החינוך. המורה אינה משתתפת, לפחות ברמה הרשמית, בקביעת מדיניות בית-הספר ויעדיו. המנהל הכל יכול קובע את המדיניות כהשתקפות של מדיניות המשרד, ועל המורה לבצע. הפער בין האמירות החינוכיות של הדו"ח לבין המבנה ההיררכי ומיקום המורות, הוא תהומי. במקום לתת יותר מקום למורות לתכנן ולהעריך, הדו"ח פוגע באפשרות שכזאת, בגלל עיקרון הסמכותנות מלמעלה למטה. הערכה אינדיבידואלית של תפקוד המורות כחובת המנהל, גוזרת גזר דין מוות לכל צורה של עבודת צוות. המורות תצטרכנה לשמור על גבן בכל עת. לא יהיה מקום לסולידאריות צוותית, כי כל אחת מוערכת אינדיבידואלית, כלומר זו כנגד זו. הפדגוגיה האולטרה אינדיבידואליסטית, של אדם לאדם זאב, תחלחל כמובן עד הילדים. חנפנות לסמכות, הצורך להבליט את ההישגים האינדיבידואלים כנגד הקבוצתיים, החרדה להוכחת תפוקות, כל אלה יפגעו קשות בבית-הספר בכלל, ובפריפריה החברתית בפרט. הסיבה לפגיעה במיוחד בפריפריה, נובעת מהפערים הגדולים בהישגים הלימודיים של הילדים. צריכה להיות סיבה טובה מדוע מורה תרצה להורות בקרב ילדים עם פערים לימודיים גדולים, שם העבודה הרבה יותר מאומצת עם סיכויי תפוקות נמוכות יותר מהמוצע.

עולם התוכן ודרכי הערכה:

למרות המילים הגבוהות בדבר הצורך בהערכה פנימית בית-ספרית ובגישה הוליסטית ורב תרבותית, הדו"ח נתקע עמוק יותר בקונצנזוס האקדמי והחברתי. מקצועות הליבה יהיו אותם שמונה מקצועות כמו בעבר והערכה חלופית בינתיים לא תהיה. ויש גם צעד אחד אחורה. מעתה, רק למערכת הממלכתית-דתית תהיה זכות-יתר לקבוע לעצמה את התכנים הלימודיים ואת הפרשנות של תכני הליבה בהתאם לאמונותיה. הרב תרבותיות תהיה זכות יתר של הדתיים הלאומיים. ערבים, חרדים, מזרחים, עולים, פריפריה חברתית ועוד -- כל אלה לא מקבלים זכות שכזו. ישנה כאן כניעה ללחצים פוליטיים של חלק אחד באוכלוסייה שמייצג גם עמדות פוליטיות ברורות ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני. הזרם הדתי-לאומי מקבל את זכות היתר להקמת מועצה לאומית שתפקח על תכני בתי-הספר שלו. יתר הזרמים הקיימים היום מקבלים "יחס חם" אבל שום צורה מעשית וארגונית של פיקוח מוכר. דו"ח המבטא צורך בשליטה וסמכותנות קיצוניים, אינו יכול לתת לרב תרבותיות לחלחל. במובן זה, המלל הרב תרבותי מבטא יותר מכל דבר אחר, את המסר הכפול של הגלובליזציה: הגבולות פתוחים, ההשפעות הן הדדיות בין תרבויות, אבל השליטה והיעדים נמצאים במרכז הכוח והסמכות. וככל שעובר הזמן אנו דומים יותר ל"הומו אמריקוס" מאשר לכל תרבות אחרת.

הזהות, במיוחד של האוכלוסיות המדוכאות, הופכת לפולקלור, תכניות בישול ומוסיקה אתנית.

אחריות ומנהיגות של משרד החינוך:

על-פי הדו"ח, משרד החינוך הופך להיות מטה מצומצם, אשר עיקר תפקידו יהיה לקבוע יעדים ורמות שונות של תשומות ביחס לתפוקות. כלומר, מערך הפיקוח הולך להצטמצם בצורה דראסטית וכן מערך ההדרכה הפדגוגית והדיסציפלינארית. במילים אחרות, המשרד יהיה אחראי לקביעת היעדים, אבל הוא לא יהיה אחראי על הדרכה ופיקוח לקראת השגתם. את זה משאירים לבתי-הספר. המסר הוא, שהמשרד קובע לאן להגיע, בית-הספר מחליט איך להגיע. אם קיימת מהפכה בדו"ח, הרי שזו הנקודה המרכזית. משמעות הדבר, שמשרד החינוך מתנער מכל אחריות ביחס לדרכים להשגת היעדים. הוא משאיר זאת בידי בתי-הספר, מתוך הנחה בלתי מוכחת, שמנהל בית-הספר יודע מה טוב לבית-ספרו יותר מכל מפקח ומכל מדריכת תחום. בנוסף, בהתאם למה שכותב שורות אלו שמע מאחד ממשותפי מליאת הוועדה, הרעיון הוא, שלא יהיו יותר התחמקויות. בעבר, מנהל בית-ספר היה יכול להגיד שאי השגת יעדים לא תלויים בו, אלא בפיקוח של המשרד. מעתה כל האחריות תיפול עליו. לא יהיו יותר תירוצים. כמובן, זו גישה שאומרת שהאחראי על הכישלון הוא תמיד האחרון בשרשרת. המשרד יאשים את המח"א, המח"א יאשים את הרשות, הרשות תאשים את מנהל בית-הספר, שיאשים בתורו את המורות, שכמובן יאשימו את הילדים ואת הוריהם. כשקודקוד המערכת אינו לוקח אחריות על הכישלון, את המחיר משלם הש"ג. לא רק שמשרד החינוך אינו לוקח אחריות, אלא שגם אין מנהיגות חינוכית ראויה, כי מנהיגות חינוכית לא רק קובעת יעדים, אלא מושכת לקראת השגתם, מובילה דרך, לוקחת אחריות על הטעויות, מתקנת, ומעל לכל - בעלת אחריות לא להשאיר אף אחד מאחור. דו"ח ועדת דוברת רחוק מאוד מלתת מענה לצורך במנהיגות חינוכית.

המלצות ועדת דוברת אינן מתאימות לבתי-הספר הערביים

מר אמין פארס, כלכלן, ארגון מוסווא - מרכז לזכויות האזרחים הערבים בישראל

אינני איש חינוך. אני מסתכל על הדו"ח מבחינת ההיתכנות שלו ומה היא יכולה לגרום למערכת החינוך במגזר הערבי, שהוא מגזר החינוך החלש ביותר.

הקונספציה שהתוכנית מציעה אינה מתאימה לאוכלוסיות חלשות בכלל ולאוכלוסייה הערבית בפרט. הרי התוכנית נשענת בעיקר על הפרטה ועל כוחות שוק. בחברה הערבית יש כשלי שוק ברורים ועמוקים. החברה הערבית אינה יכולה לסבול הפרטה של מערכת החינוך, בייחוד לאור העובדה, שאצלה בוודאי אין תנאים המאפשרים יצירתו של שוק בנושאי חינוך. החברה הערבית כל כך חלשה, שהיא צריכה את התמיכה של הממשלה בתחומים בסיסיים, ובעיקר בשלושה: התשתיות, הניהול והמשאבים שעומדים לרשות האוכלוסייה. אני לא יודע איך הורים, ש-50% מהם חיים מתחת לקו העוני, יכולים לממן 25% מנטל החינוך. אני לא יודע איך רשויות מקומיות, שכולן נמצאות בתחתית הסולם הכלכלי, יכולות לממן 25% מנטל החינוך. אני לא יודע איך תלמיד יוכל לבלות בבית-ספר, שהחצר שלו נמצאת על הגג במבנה של ארבע קומות, או במבנים אחרים, שאין בהם תנאי בטיחות בסיסיים, כאשר ההורים מתפללים כל יום, שהילד יחזור כמה שיותר מוקדם, לא יישאר יותר זמן בבית-הספר, כדי, חלילה, שלא יקרה לו שום דבר.

לפני שמדברים על יום לימודים ארוך, אני הייתי רוצה לראות שהתוכנית תדבר על תקציבים לשיפור התשתיות הבסיסיות, הפיזיות.

ודאי שיש לשפר את התשתית האנושית של מערכת החינוך. אני לא יודע איך אפשר לתת לה לנהל את עצמה, בכוחות עצמה ובעזרת השוק שאיננו.

זו בעצם הבעיה העיקרית. הקונספציה של ועדת דוברת אינה מתאימה לאוכלוסייה הערבית. אני לא יודע מדוע תוכנית חדשה אינה יכולה להציב עבור התלמידים הערבים יעד גבוה יותר מזה הנוכחי - 30% זכאות לתעודת בגרות. מדוע צריך להמשיך ולהתקיים פער בין ההישגים של התלמידים הערבים לבין אלה של התלמידים היהודים.

בנוסף, כשמדברים על פיטורי מורים, מבחינתנו זה לא רק בעיה כמותית. זאת סגירה של אופציה כמעט יחידה בפני צעירים וצעירות ערבים שיוצאים מהמערכת האקדמית במדינה. הרי היום אין אופציות אחרות לאקדמאים באוכלוסייה הערבית. מבחינתנו, פיטורי מורים היא בעצם סגירת אופציה.

בדו"ח מדברים על צמצום פערים והטבה עם האוכלוסיות החלשות, ואני חושש שבסופו של דבר נמצא את עצמנו מול עוד תוכנית, שלא מיושמת כהלכה, והפער בין התורה לבין המעשה הוא כל כך גבוה, שאנו נשארים בתחתית הסולם של מערכת החינוך, כאשר אנחנו יודעים, שתחתית הסולם פירושה לא רק פחות הישגים בחינוך, אלא גם פחות השתלבות,

פחות התקדמות, גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה חברתית. מערכת החינוך יכולה לשמש לנו ככלי לשינוי בתחומים הללו וזה החשש הגדול, שבמקום להתקדם, ניסוג אחורה. וזו, בעצם, בעיה לא רק חינוכית אלא גם כלכלית-חברתית.

החיסרון הבסיסי של דו"ח דוברת

פרופ' יצחק קשתי, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

חיסרון בסיסי בדו"ח דוברת מתגלה, בעצם, בשלושה מישורים. שלושתם מרכזיים לקיומה, לתפקודה ולהצלחתה של מערכת חינוך בכלל וזו הישראלית בפרט. הכוונה למישור הכלכלי ולמשמעויותיו החינוכיות; למישורי התרבות והזהות; ולמישור של הפוליטיקה של החינוך. אין זה אומר, כמובן, שאין בו, בדו"ח, מחסורים ומגרעות אחרים ונוספים, ופה ושם יתרון מסוים שעשוי היה להביא תועלת. "עשוי היה" - משום שיש יותר מסיבה אחת להניח שביצעו של דו"ח דוברת לא יובא לכלל מימוש, לפחות לא בהיקף המוצע. מדוע? משום שספק אם ניתן לגייס רוב להצעת חוק מתאימה במערך הפוליטי הנתון של הכנסת ומשום העדר שיתוף פעולה של ארגוני המורים הדוחים, בעצם, את עיקר הדו"ח כמו את פרטיו.

החסרון של הדו"ח במישור הכלכלי הוא התעלמותו הגמורה מן המציאות. אין בו ביטוי לקיטוב הכלכלי הקיצוני המאפיין מזה עשור וחצי את המשק הישראלי, המתרגם להתרחבותה ההולכת ונמשכת של האוכלוסייה העניה בארץ. הנתונים ידועים, פחות מוכרות השלכותיהם בתחום החינוך. הגיאוגרפיה של העוני גם היא ידועה: העוני הולך ומעמיק ככל שמתרחקים מן המרכז או ככל שקבוצה באוכלוסייה נושאת תווי זיהוי מובהקים של "אחר", כדוגמת חרדים וערבים. במדינות מערביות - למעט ארה"ב וקנדה - אין הבדלים כה עמוקים בהכנסה כבישראל. וחשובה המגמה: רובד הביניים הולך ומצטמק והרובד הנמוך מתרחב. מצב העוני משתקף בהישגי בחינות הבגרות. ביישובי הפריפריה - הגיאוגרפית-כלכלית או החברתית-תרבותית או כאשר אלה חופפות - חלקם של הזכאים לתעודת בגרות מבני ה-17 ירוד להדהים (2003): ברהט - 27%, בשפרעם - 29%, באופקים - 35%, במעלות תרשיחא - 35%, ובכפר-קאסם - בו חלקם של הזכאים "גבוה" בהשוואה ליישובים דומים - השיגו תעודת בגרות 51% מבני ובנות ה-17. בקריית גת, יישוב הפיתוח בעל ההישגים הגבוהים ביותר בתעודת בגרות, חלקם של הזכאים בשנתון המקומי הוא 60%. לקיטוב הכלכלי יש, איפוא, מקבילה השכלתית. המצב המתואר כאן לא ניתן לשינוי ללא השקעה כספית מיוחדת ולטווח ארוך ביישובים הנזקקים, בילדיהם ובמוסדות החינוך שלהם. ואולם, ההשקעה המדוברת, לא זו בלבד שאינה מובטחת בהווה ולעתיד לבוא, אלא היא הולכת ופוחתת בעשור וחצי האחרונים. ההמלצה הראויה של ועדת דוברת לתקצוב שוויוני ודיפרנציאלי של התלמידים בישראל, לרבות תגבור הסעיף הכלכלי על-פי שיעור ההכנסה, אין בכוחה לחולל שינוי במצב הדברים הקיים. התמיכה הפוליטית בהשקעת יתר בילדים ממשפחות עניות לא נראית באופק. בין השאר, משום השחיקה ההכרחית של הסולידריות החברתית בתרבות של קיטוב, תחרות ומדרוג. הכוחות הפוליטיים המפרקים, לבנה אחרי לבנה, את מבניה של מדינת הרווחה, לא עומדים "להתגייס" למען "השקעה בעניים". הליברלים החדשים בישראל,

"בימין" ו"בשמאל" כאחד, תומכים - גם כלכלית - בחזקים ובמצליחים, גם כאשר מדובר בחינוך. דו"ח דוברת איננו מתגייס למען החלשים. הוא מתייצב לצד עושי ה"סדר". אולי הוא "הסדר החדש" עצמו. וזה, כידוע, דואג בדרך כלל לאלה שמכוננים אותו ותומכים בו.

במישורי התרבות והזהות, מרכיבים הכרחיים בכל מהלך והבנייה בחינוך, דו"ח דוברת מחמיץ את העיקר. מחברי הדו"ח סבורים, כנראה, שמערכת החינוך מקרטעת משום קשיים של ארגון וכשלים בהיררכיה, מפסגות ה"משרד" ועד "תפקוד" המורה פלונית בכיתה א'. יתכן ויש בכך מן האמת, אלא שאמת זו נבחנה כבר פעמים רבות, תוך "מרכז" ותוך "ביזור" ה"מערכת", תוך הקמת מינהלים חדשים וביטול ישנים, אך כל התרופות נתגלו, בוודאי על-פי דו"ח דוברת עצמו, כחסרות תועלת. יש חשש שגם גילוייה של ועדת דוברת לא ימציאו פתרון ל"מערכת". אולי מן הסיבה הפשוטה שאין ודאות בקיומה. מה שוודאי הוא, שאף שמדובר במערכת מדומיינת, יש לה סטטיסטיקות, תקציבים ובירוקרטיה. מה שאין בישראל - אף שמשנות ה-20 של המאה הקודמת נראה היה שיש ויש, אולי משום שרוב בתי-הספר סרו להנחיותיו של גוף הנושא באחריות מרכזית להם, אם מטעם כנסת ישראל לפני קום המדינה ואם מטעם ממשלות ישראל - הוא מערך חינוך אוניברסלי מטעם המדינה, המקויים ומטופח על-ידיה, כפי שזה מתקיים במדינות המפותחות מזה כ-200 שנה.

מערך חינוך אוניברסלי איננו אומר מערך אחיד. בישראל האחדה ואחידות התקיימו (בעבר) בחינוך הממלכתי בעיקר, ואכן מגזר זה הפך ל"מערכת החינוך". החינוך הממלכתי-דתי הינו ממלכתי על-פי שמו בלבד. הוא מערכת חינוך אוטונומית שלשר ולציבור הרחב אין השפעה עליה. אין זה פלא, אפוא, שהמטרות הממומשות של החינוך הממלכתי-דתי ותפוקותיו מעמידות במבחן את הבכורה של הריבון בדמוקרטיה ייצוגית ואת עמדות היסוד המבוקשות כלפי קבוצות אזרחים בעלי אוריינטציה תרבותית או לאומיות אחרת. החינוך העצמאי החרדי, עוד איבר ב"מערכת", בעיקר האשכנזי, מציב עצמו במודע בעמדה של שלילת התרבות והזהות של רוב אזרחי המדינה ונמנע במכוון מלתרום באמצעות מוסדותיו למען האינטרס של כלל הציבור, שממסיו הוא זוכה לתקבולי יתר. לבסוף, מערך החינוך הערבי מקופח מזה שנים ארוכות הן בתקציבו השוטף והן בהשקעות בתשתית ומודרך על-ידי סמכות ואינטרסים חיצוניים לו. מצב קונפליקטואלי זה, המצמיח אי-הסכמה ואלימות בקרב פרטים וציבורים, איננו מטופל על-ידי ועדת דוברת. מימון ציבורי ולו מופחת, המובטח על-ידי הוועדה גם למוסדות שדוחים את תוכנית הליבה - סמלה של ה"מערכת" החדשה - יוביל להפרטה של החינוך, קודם כל באוכלוסיות "קצה": אצל בעלי ההכנסות הגבוהות, החרדים וקבוצות אחרות שמימון חיצוני יהיה בהישג ידם. מה שהינה "מערכת החינוך" מזה כשני עשורים, היא שתהיה גם בעשור הבא, אף שהכוחות הצנטריפוגליים המזינים אותה ומופקים על-ידיה עלולים להעמיק את השסעים המפלגים את מעשה החינוך וממילא את הזהויות ואת התרבות המקומית.

פוליטיקה וחינוך. אכן, מה שדו"ח דוברת מחמיץ, הוא הסיכוי להידברות בין המגזרים השונים למען בניית מערך חינוך פדרטיבי ומוסכם. מבנה של "זרמים" אם תרצו, כאשר כל "זרם" מנוהל ברמה זהה של אוטונומיה, אך סר למשמעתם של חוקי חינוך שעוצבו תוך הידברות. אחד מן החוקים האלה אמור לקבוע את תכניה ואת היקפה של תוכנית לימודים המופעלת בבתי-הספר של כל הזרמים. עיקרון שעשוי להדריך תוכנית לימודים מעין זאת הוא עיקרון "אינטרסובייקטיבי": התכנים החשובים ל"זרם" האחד - מעט מהם ילמד גם בזרם השני, וכך הלאה. פרקים נבחרים בנרטיבים - לאומיות, תרבותיות או אמוניות - ייצוג משמעותי שלהם יהיה חלק מתוכנית לימודים של חליפין. מעט מן הטקסטים המרכזיים לתרבות ולזהות הקולקטיבית שבבסיס "זרם" אחד, יפוענח בבוא הזמן בכל אחד מן הזרמים. מהלך מעין זה עשוי להתגלות כפוליטיקה ראויה של חינוך. פוליטיקה שמוותרת מראש על מקח וממכר קואליציוני או אחר בערכי חינוך ומשאביו ומעלה על נס, כמשל וכפרקטיקה, את השוויון (בתקציבים) את הכבוד (לזולת) ואת המשא והמתן (כתרבות). אכן זו תתגלה כ"מערכת שטוחה", שבעיות ה"ניהול" שלה אינן נזקקות למנכ"ל בית-ספר, אלא, אולי, ל"מורה ראשי", שמומחיותו בתרבות ובפדגוגיה.

אלה הדברים החסרים בדו"ח דוברת. וככל הנראה משום כך, אחרי מהפכות ותפניות יסודיות, נמצא את בתי-הספר באותו מקום בו הם נמצאים עכשיו.

הצלחתו של דו"ח ועדת דוברת

ד"ר אילן גור זאב, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

דו"ח ועדת דוברת הוא דו"ח חשוב מאוד. מדוע? הוא חשוב הן בשל מה שהוא מכיל והן באשר למה שהוא מסווה, בהצלחה גדולה כל כך.

מה מכיל דו"ח ועדת דוברת? הדו"ח מציע שינויים תפקודיים ומבניים במערכת החינוך בישראל. אם ייושם במלואו, הוא יגרום לשינוי מבני חשוב מאוד. אולם השינויים המבניים והתפקודיים מבטאים ומשרתים אידיאולוגיה חינוכית חדשה, מוצפנת, שעליה אין מחברי הדו"ח אומרים דבר וחצי דבר. מהי האידיאולוגיה החינוכית שאותה משרת, משקף ומצפין דו"ח ועדת דוברת? החלת הגיון השוק והתפקוד של חברות ההיי-טק על המרחב החינוכי הממלכתי היא העומדת כאן על הפרק. בדו"ח אין כלל התייחסות לתלמידים, לדיאלוג שבין המורה לתלמיד, למאבק בין אידיאולוגיות יריבות ולמטרות אפשריות לחינוך בישראל, כמו שכלל אין מוזכרת בו אחריות משרד החינוך. ואין המדובר ברשלנות או במקרה מצער. להיפך, מדובר בסיפור הצלחה: הדו"ח משקף את ההצלחה המסחררת של אידיאולוגיית ההפרטה והוא מחיל את הגיון השוק על מערכת החינוך כדי למוסס בה כל שריד של אחריות ממלכתית, ייעוד משותף, ערכים ראויים וערכים שאינם ראויים וזיקה ראויה בין תלמיד למורה במרחב חינוכי דיאלוגי. הנחות המוצא הן, שהמרחב החינוכי אינו אלא איבר מאיבריו של שוק הסחורות והידע, כמו הערכים, כמו הדיאלוג, כמו חיבוק וכמו ניצוץ של רעיון חדש, שאינם אלא סחורה ככל הסחורות, שיש לייצר, לשווק, לצרוך ולתפעל באופן יעיל. למדידת הפונקציונליות, היעילות, התפקוד וה"תוצרים", הדו"ח מקדיש תשומת-לב רבה מאוד. מדובר בייצור של צרכן-יצרן יעיל שהוא גם אזרח בלתי-פרובבלמטי במציאות של ספרטה למנוולים. גם ההתייחסות להישגי התלמידים מהשכבות המנוחשלות ומהקבוצות שהודרו לשוליים (ויש בדו"ח התייחסות להקשרים "החברתיים" של החינוך) מבטאות את החסד ושום השכל של נציגי ההון הגדול שאי-שקט חברתי ואי-התאמה לצורכי המשק המתקדם בקרב שכבות רחבות מדיי מנוגד לאינטרסים שלהם. אבל, שוב, נקודת המוצא היא אי-שוויון חברתי, חלוקת הון כלכלי ונגישות להון תרבותי בהתאם לצרכים ולרגולציות של "השוק" ההופך למכלול כל-יכול ומסתורי בעל רצון, ייעוד וצרכים נעלמים משל עצמו. הקפיטליזם הרחום מופיע כאן כבעל רגישות "חברתית" באופן המסתיר את הוולגריות, האלימות והרציונליות של "השוק" המשרת קבוצות מסוימות מאוד בניגוד לאינטרסים ולאפשרויות של רוב האזרחים וילדיהם.

דו"ח ועדת דוברת הוא דו"ח חשוב ומוצלח מאוד מבחינה נוספת. המלצות הוועדה, שכבר אומצו על-ידי הממשלה והדיון הציבורי המתנהל סביבו ממקדים את תשומת-הלב הציבורית בנושא החינוך - תוך הצפנת הצורך, הדחוף כל-כך, לנסח מחדש את מטרות החינוך בישראל. מדוע חשוב כל כך כיום לנסח מחדש את מטרות החינוך בישראל ומדוע חשוב כל כך להסתיר בהצלחה דחיפות זאת? החברה הישראלית בנויה על הצלחת אלימותו של החינוך הצינוני

למחוק זיכרונות, זהויות, אינטרסים וחלומות של קבוצות וזרמים יהודיים שונים, להתיכם בהצלחה וליצר את "הישראליות" הכובשת מרחב, זהות וחלומות אחר, פלסטיני. אמת-המידה להצלחת החינוך הממלכתי הישראלי היתה יכולתו לשעתק מתוך המציאות הרבת-תרבותית היהודית כוחות יצירה כלכליים, צבאיים ותרבותיים ואנרגיה אלימה לשמור על המבנה "הישראלי" ואף להרחיב גבולותיו. בה בעת הצלחה זו איפשרה נטרול ההתנגדות הפלסטינית ושגשוג כלכלי, אזרחי ותרבותי שפתחו את השערים לתהליכי הגלובליזציה הקפיטליסטית ולביטויים שונים של הפוסטמודרניזם. ההצלחה של החינוך הציוני מוססה את חיוניותו והחלישה מאוד את אש השבט בקרב ציבורים גדולים. בקרב חלקים גדולים של הנוער של המעמד הבינוני החילוני ירשו העונג האישי וה"הצלחה" על-פי אמות המידה של האפנה את המחוייבות להקרבה עצמית למען הייעוד של הקולקטיב, המעשיות ניצחה את האידיאליזם, ההשתקעות ברגע המיסה את הפרספקטיבה ההיסטורית והאופנה (והבלעות בתהליך ההתאפנתות) בלעה את האידיאולוגיה, התשוקה לעונג מידי, ל"אין" ול"הצלחה" אישית המיסה עולם שלם של תשוקות, ערכים, אידיאלים, השכלה ואחריות שאיפשרו את כינון הישראליות ואת הרחבת גבולותיה ושגשוגה. אולם לנוכח העימות הלאומי שבין הישראלים לפלסטינים והצורך במנות גדושות של אלימות משני הצדדים, והדחיפות לאפשר מתן משמעות לסבל ולקורבנות, כמו גם האיום על עצם השגשוג של המדינה הישראלית, המחזיקה בשיא עולמי בתאוצת הפערים ובהגדלת האי-שוויון בין הקבוצות השונות באוכלוסייה. ישראל עומדת כיום בפני גבול ההחלה של מראית-העין, שאיפשרה התעלמות מהתמוססות הרלוונטיות ואף הנלעגות של ערכים ואידיאלים שהביאו לכינונה ולהתעצמותה. ישראל עומדת בפני מצב שבו אי אפשר למייצגי החברה לטעת משמעות בסבל ולשעתק את האידיאולוגיה הלאומית בלבבות של הנוער החילוני מהמעמד הבינוני בה בעת שהפערים החברתיים והתרבותיים בין הקבוצות השונות עשוי להוליד פיצוץ פוליטי שעשוי לחבור למתח הלאומי שעדיין לא מצא לו ביטויים פוליטיים ותרבותיים חדשים. עדיין לא נמצאה הדרך לבטא בחגיגות משמעותית את יום העצמאות שהוא גם יום הנכבה. ולא ניתן להסתיר מתחים אלו כבימים ימימה. זהו עניינו של הניסוח מחדש של מטרות החינוך בישראל. כמובן שניסוח מחדש של מטרות החינוך בישראל עשוי להיות למשמעותי רק כחלק ממהלך של שינוי ממשי, מטריאלי, היסטורי, אבל גם תרבותי, במציאות. רק שינוי מהותי במציאות עשוי לאפשר ניסוח מחדש של מטרות לחינוך בישראל. ואז, ורק אז, יש מקום לשינויים תפקודיים, מערכתיים, אדמיניסטרטיביים ופדגוגיים במערכת החינוך. אבל השינויים שאני מדבר עליהם חייבים לאפשר לענות על שאלות פשוטות שהחינוך הישראלי מכשיר את ההתעלמות מהן: "מי אנחנו?" - מי "בחוף" ומי "בפנים"? האם גם החרדים? האם גם העובדים הזרים? האם גם הפלסטינים? האם גם הלסביות המוצהרות? שאלות שכאלה הן עניינו של החינוך, ברגע היסטורי שיש לתת מענה להדרשויותיו. והחברה הישראלית, באמצעות דו"ח ועדת דוברת עשתה בימים אלו מהלך חשוב בכיוון זה: התעלמות מבוצרת במיוחד משאלות היסוד

העומדות בפני החברה הישראלית. הצפנת הדילמות לגבי מהותה וייעודה וכמובן, התחמקות מהערכים והאידיאלים החינוכיים, מצד אחד, ומכיווני זרימת ההון והעוצמה פוליטית, מצד שני, כדי לאפשר את המשך מראית-העין. אלא שמראית-עין זו, המאפשרת המשך ההשתלטות החודרת-כול של הגיון השוק מתעלמת מבעיות היסוד של החברה הישראלית ומהדילמות הרוחשות בקרביה. ספרטה למנוולים ניצחה עוד ניצחון חשוב והדיונים שאנו נוטלים בהם חלק, כמה אירוני, תורמים את תרומתם להעצמת מראית-העין, הזחיחות והדוגמטיות. הפורענות שבשער, היא מקור התקווה לאפשרויות האחרות, האלטרנטיביות, הפתוחות לפני החינוך בישראל. בין אפשרויות פתוחות אלו המתעצמות מיום ליום יש למנות גם את התפוררותו של המערך הישראלי כולו ומערכת החינוך בישראלית בכלל זה. הצלחת דו"ח ועדת דוברת מהווה העצמה משמעותית בדהירתה של החברה הישראלית אלי קיצה.

ארגוני עובדים וכוח המשימה הלאומי

ד"ר יצחק ספורטא, הפקולטה לניהול, אוניברסיטת תל אביב

הנושא שאני נדרש אליו קשור למעמדם של עובדים וארגוני עובדים בתהליך של שינוי ארגוני משמעותי כמו זה המוצע על-ידי "כח המשימה הלאומי" למערכת החינוך. אתמקד בכפל הלשון לכל אורך הדו"ח בנוגע ליחסי העסקה.

הדו"ח שהוצג לציבור בתחילת ינואר מציג תפיסת עולם כוללת בנוגע ליחסי עבודה. על-פי תפיסה זו, יש מומחים, יש מנהלים ויש מורים ומורות. המומחים קובעים את מבנה המערכת וחלוקת הסמכויות בה. מרב העוצמה ניתנת למנהלים אשר משמשים מעין מנכ"לים אשר מוגבלים על-ידי הנחיות מסוימות, אבל במידה רבה הם חופשיים לנהל את בתי-הספר כראות עיניהם. ההנחה היא, שמנהלים ומנהלות מעצם טבעם יודעים מה הם עושים ואם לא תינתן להם הסמכות האבסולוטית כי אז המערכת לא תוכל לפעול. האחרונים בהיררכיה הם המורים - הם נמצאים שם כדי לבצע את העבודה, להחתים כרטיס בבוקר ולדאוג שבדף ההערכה שלהם לא יהיו יותר מדי הערות.

בכלל, מבנה מערכת החינוך על-פי הדו"ח אמור להיות דומה למבנה של חברת אחזקות. משרד החינוך הוא האחראי האסטרטגי. הרמה הביצועית ניתנת בידי מנהלי חינוך אזוריים, ובפעול בתי-הספר הם יחידות עצמאיות הנשלטות על-ידי המנהל. מבנה שכזה, הקיים בעולם העסקי, מאפשר לנתק את היחידות העצמאיות ולמכור אותן בלי זעזועים גדולים מדי למערכת הכללית. נכון שאין כוונה למכור את בתי-הספר, אבל המבנה מאפשר, למשל, לחתום חוזים עם עמותות וארגונים אחרים להפעלת בתי-הספר. שאלה חשובה, שגם בה לא אתמקד כאן, היא היכולת של אנשי עסקים להתנתק מהעולם ממנו באו כאשר הם דנים לא בעקרונות הפדגוגיים אלא בעקרונות ניהוליים. יש להניח, שכמו אחרים, קשה עליהם הדבר. ביטוי לכך ניתן במאמר שכתב חבר ועדה, מאיר שני, איש עסקים בעצמו: "אין בדו"ח משפט אחד שיכול לנדוף ממנו ריח של "עסק". הדו"ח עוסק, בין השאר, באחריות, יעילות, מדידה, היררכיה ברורה, אוטונומיה ארגונית ותקציבית והגדרת יעדים בית-ספריים. אלו מושגים מעולם העסקים, החודרים יותר ויותר לגופים שאינם עסקיים. האם דפוס החשיבה השאובים מעולם העסקים פסולים בשל המקור ממנו נשאבו?" (מאיר שני, בואו נדבר על חינוך, מגזין ממון, ידיעות אחרונות 25/1/2005, עמ' 8-9).

לאחר ביקורת, כאשר פורסם דו"ח הביניים של הוועדה, בנושא שיתוף המורים וארגוניהם בתהליך, נעשה ניסיון על-ידי הוועדה, להפחית ממשמעות הדבר, אבל העובדה נשארה בעינה. בוועדה עצמה לא היה אף מורה פעיל, ואף נציג של ארגוני המורים. יותר מכך, בוועדת משנה חשובה שדנה בשכר המורים, שללא ספק היא חלק חשוב בפעילותם של ארגוני המורים, לא היה אפילו נציג מורים אחד. לעומת זאת, היה בוועדה חבר סמנכ"ל הכספים של ממ"ן שבעברו היה אחד מעובדי האוצר, חיים פלץ, רפרנט רב עוצמה לנושאים

חברתיים. מלבדו היו רק שני אנשים חיצוניים לוועדה: חנה גילת, סגנית מנהל מנח"י, ופרופסור רמי פרידמן. בין המשקיפים היו שישה פונקציונרים ממשד החינוך, איש הלמ"ס ושלושה ממשד האוצר. בכלל, נציגת המורים, רוחמה קציר, היתה חברה בשתי ועדות, (צוות רישוי והשתלמות ותהליך הכניסה למקצוע). בשתי ועדות נוספות היתה הגברת קציר משקיפה (ועדת הרצף החינוכי וועדת הכשרת המורה וקידומו המקצועי).

למה אני מלאה אתכם בפרטים הלא חשובים הללו? כיון שלטעמי התפיסה הניהולית השלטת כיום בישראל רואה במנהלים בכלל מעין נבחרים בידי כוח טרנסנדנטי אשר יכולותיהם הם מעל ומעבר לתפיסתו של בן אנוש רגיל, על כן עלינו לתת בידם את היכולת לנהל, כי רק בכך ניושע. לצורך זה אנו מקימים ועדות, כאשר האנשים שהולכים להיות מושפעים מן ההחלטות אינם חלק מן התהליך. כמובן שגם הורים וילדים אינם חלק מן התהליך, וגם בכך צריך לדון.

גם בכתב המינוי של הוועדה נמצאים ארגוני המורים בדיון, רק בחלק העוסק במקצוע ההוראה, כאילו אין להם מה להגיד על יעדי החינוך, עקרונות הניהול, ומבנה מערכת החינוך. כך נכתב: "בחינת הנושאים האלה תעשה תוך מאמץ להידברות עם ארגוני המורים ונציגיהם מתוך מטרה להגיע לתוכנית שתחזק ותעודד את מקצוע ההוראה ואת מעמד המורה שהינו עוגן של מערכת החינוך".

לא נראה לי שנעשה מאמץ כזה, אלא אם כן מאמץ הוא מילת קוד לחוסר מעש. בדו"ח עצמו יש דוגמה טובה לכך, אף שההמלצות מדברות על הרחבת החינוך לגיל 3-18, כאשר מדובר על תקצוב נכתב כך: "התוכנית ממליצה גם על הרחבה תקציבית הנדרשת למימוש ההרחבה של תחולת החינוך ומשך הלימודים בגני הילדים" (עמ' 18) "והיה אם יתקבל תקציב נוסף, תחל תוכנית רב שנתית לחידוש מבנים, התאמות ושינויים בבתי-ספר קיימים". פתאום מדברים בלשון של המלצה והיה אם, שפה מאוד לא מדויקת וזאת כיון שהוועדה החליטה לשמור על מסגרת התקציב. כמו ההמלצה על חינוך חינוך מגיל שלוש, כך גם ההמלצה לערב את המורים בתהליך, היא משאלת לב.

אפשר לטעון בוודאות שמורים לא שותפו במידה המספיקה בדיונים. המושג של שיתוף עובדים בניהול נעלם כלא היה. על פניו נראה שהוועדה משמרת את יחסי העבודה הקיבוציים במערכת: " **לארגוני המורים** -- לנצל הזדמנות היסטורית זו לשיקום מעמד המורה ולקביעת ההוראה כמקצוע לאומי מועדף. ציבור המורים והמורות יקבל אחריות וסמכות מקיפים בעשייתו הפדגוגית ויזכה להכרה מקצועית ולתמורה כלכלית לה ציפו זמן רב. בצד ויתורים לא פשוטים, טומנת התוכנית בחובה תקווה גדולה וסיכוי אמיתי. הסכם קיבוצי חדש לקראת שנת תשס"ו יאפשר יותר מכל יישום מזורז של התוכנית. אנו קוראים לארגוני המורים לעשות כל מאמץ להגיע להסכם בהקדם האפשרי" (עמ' 6). בנוסף נכתב: "אנו ממליצים לפעול בדחיפות לחתימת הסכם עבודה קיבוצי חדש עם ארגוני המורים, אשר יחליף את כל

ההסכמים הקיימים בין המדינה לארגוני המורים ויסדיר את כל הנושאים הפרופסיונאליים הכרוכים בהפעלת התוכנית. ההסכם יחתם לתקופה של חמש שנים, על מנת להבטיח מחויבות הדדית מתמשכת של הצדדים ליישום התוכנית. עם חתימתו יוקם צוות משותף לממשלה ולארגוני המורים, שיעקוב אחר ביצוע ההסכם, ובמידת הצורך יבצע בו התאמות בהסכמה בין הצדדים" (עמ' 136). אכן צריך הסכם קיבוצי, אבל במה ידון ההסכם הנ"ל?!

אופי המערכת נקבע, הדרכים להשגת היעדים נקבעו, שעות העבודה נקבעו, סולמות השכר נקבעו, מעמדם של המורים אל מול המנהל והמערכת נקבעו, מספר המורים שיפוטרו נקבע, היקף המשרה נקבע, כולם במשרה מלאה. אפילו ההטבות נקבעו. האם יש משמעות להסכם קיבוצי במצב כזה? לא רק שהמורים לא השתתפו בקביעה האסטרטגית, אלא גם בנושאים שאמורים להיות נושאים שבהם דן איגוד מקצועי נפקד מקומם. כך נכתב בחוק הסכמים קיבוציים 1957 "הסכם קיבוצי הוא הסכם בין מעביד או ארגון מעבידים לבין ארגון עובדים... בענייני קבלת אדם לעבודה או סיום עבודתו, תנאי עבודה, ויחסי עבודה...". על מה מאלה נשאר לדון, מקריאת הדו"ח? הכל נראה סגור.

רק לדוגמה, סעיף שלם עוסק בענייני ההטבות תחת הכותרת: סולם השכר החדש -- תנאים סוציאליים ותשלומים נוספים: "כל מרכיבי שכרו של המורה -- שכר יסוד ותוספות -- הם שכר לכל דבר ועניין. הם ייכללו בשכר הקובע לפנסיה ויחולו עליהם ההטבות הסוציאליות הנלוות כמקובל בשירות המדינה: ביטוח לאומי כקבוע בחוק. הפרשה של 12.6% לקרן השתלמות לצורך יציאה לשנת שבתון -8.4% על חשבון המעביד ו-4.2% על חשבון העובד [ללא שינוי מהמצב כיום]. פיצויים ותגמולים כמקובל בשירות המדינה [ללא שינוי מהמצב כיום]. החזר הוצאות נסיעות בפועל כמקובל בשירות המדינה [אך לא הוצאות אחזקת רכב]. המלצותינו אינן עוסקות בנושא הסדרי הפנסיה של המורים והגמלאים הקיימים, שיידון במשא ומתן בין הממשלה לארגוני המורים. הוועדה נכנסה לפרטי פרטים כדי שאפשרות התמרון תהיה קטנה ככל שניתן.

יבואו ויטענו, מה אתה רוצה, יש עליות שכר משמעותיות ואם תשאל מורים ומורות הם יסכימו לשיטה החדשה על אף שמעמדם הקיבוצי נפגע כביכול. אולי זה נכון, אבל כבר עכשיו סולמות השכר המוצעות אינם הסולמות הסופיים ולו רק כיון ששר האוצר כבר אמר שסולמות השכר נראים טוב אבל הם מוגזמים. כידוע במדינת ישראל מי שקובע בנושאים הללו הוא שר האוצר וצוותו המהולל.

בנוסף, המעסיק של המורים יהיה מינהל החינוך האזורי, בעוד שהסמכות לקבל ולהעביר מורים תהיה בידי מנהלי בתי-הספר. לטעמי זהו מבנה בעייתי של יחסי העסקה, שיעמיד מורים לא רצויים, ולא משנה מה הסיבה, בפני מצב של תעסוקה לא תעסוקה, מה גם שבמעבר בין בתי-הספר תיפגע משכורתם, כיון שההטבות שצברו במקום אחד לא יחולו על

המקום החדש: "אין למורה כל זכות פרופסיונלית לקבלת תוספת ייחודית כלשהי, וקבלת הטבות אלה בבית-ספר אחד אינה מזכה את המורה שקיבל אותן לקבל תוספות דומות בבית-ספר אחר. הדבר יעוגן בחקיקה ובהסכמים הקיבוציים החדשים של המורים"(עמ' 129) תראו עד כמה יורדת הוועדה לפרטי פרטים.

לטעמי, הוועדה טעתה בכך שהניחה כי מערכת החינוך היא ככל מערכת אחרת ולכן המבנה הארגוני שלה צריך להיות דומה למבנה ארגוני של חברה עסקית. יותר מכך, היא גם הפנימה ביוזעין או שלא ביוזעין שמעמדם של העובדים, במקרה זה מורים, יכול להיקבע על-ידי מומחים בלא שיתופם של המורים. כמה דמוקרטי! הדיבור החוזר כמה פעמים על הצורך בהסכם קיבוצי הוא בגדר מילים ריקות. חבל שזה נעשה כך.

אילו הייתם שואלים אותי מה תהיינה המסקנות של הוועדה בנושא הייתי יכול לומר לכם את זה מראש על-פי הרכב הוועדה, כתב המינוי והדעות הרווחות בנושא הניהול המתקדם. דברים בשבח שיתוף עובדים בניהול ומעמדם של איגודים מקצועיים נחשב אנכרוניסטי בעולם המתקדם בו אנו מצויים. אבל תומכי הגישה הניהולית ההיררכית שוכחים שתפיסתם אנכרוניסטית באותה המידה ואולי יותר. בעוד שבתפיסתי יש מקום לדמוקרטיה גם במקום העבודה, בעיניהם דמוקרטיה מהסוג אין לה קיום. מה שנשאר זו יעילות ניהולית, שכביכול, שאין בה ערכים והיא פועלת כמין מכונה, שרק המומחים באמת מבינים כיצד היא פועלת.

מדינת-החינוך תל-אביב וכל השאר

ד"ר שלמה סבירסקי, המנהל האקדמי, מרכז אדוה

ברצוני להתמקד בארבע מהמלצותיה העיקריות של ועדת דוברת: (1) הנהגת יום לימודים ארוך; (2) העלאת שכר המורות; (3) מתן העדפה תקציבית לבתי-ספר שתלמידיהם באים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך; (4) העברת האחריות הניהולית של מערכת החינוך, כולל העסקה ופיטורין של המורות ותשלום שכרן, ממשרד החינוך למינהלות החינוך האזוריות (מח"א) ולכל אחד מבתי-הספר.

שלושת ההמלצות הראשונות הן ראויות: יום לימודים ארוך יאפשר לאמהות רבות יותר להשתתף בכוח העבודה ואף לעשות זאת במשרה מלאה; העלאת שכר המורות היא צעד הנדרש זה מזמן; ואילו המימון הדיפרנציאלי של בתי-הספר הוא צעד חיובי ביותר, על רקע הפערים הכלכליים הגדולים המאפיינים את החברה הישראלית בכללותה, ואת מערכת החינוך.

אילו הסתפקה ועדת דוברת בשלוש המלצות אלה, ניתן היה לברך את הוועדה ולקוות ליישום מהיר של ההמלצות. אלא שבאותה מידה ניתן היה להגיב על המלצות אלה בהרמת כתף אדישה ולומר: חבל על הזמן - את כל אלה כבר ניסו בעבר, ודבר לא יצא מכך. הנה הפרטים:

א. בישראל יש כבר חוק יום לימודים ארוך: הוא נחקק ב-1990 אך מעולם לא יושם במלואו, משום שהממשלה סירבה להקציב לכך את התקציבים הנדרשים. החוק משנת 1990 כוון בעיקר לתלמידים בשכונות ובעיירות פיתוח, כפיצוי-מה על התעשרותם של בתי-הספר המבוססים מגבייה של כספי הורים. אך גם במסגרת מצומצמת זו החוק לא מומן במלואו והתקצוב היה נתון לגחמות אנשי האוצר; בתי-הספר לא הוכנו להוראה במשך יום שלם; וחלק גדול מן ההוראה בשעות הנוספות נעשה על ידי מורות שלא השתייכו לצוות בית-הספר.

ב. בישראל כבר ידענו העלאות שכר של המורות. לאחרונה קרה הדבר לפני כעשור, בתקופת ממשלתו של יצחק רבין ז"ל. אותה העלאה נכפתה על הממשלה בעקבות שביתה ממושכת של הסתדרות המורים. האוצר התנגד להעלאה -- ובתוך שנים לא רבות מצאו אנשיו דרכים רבות לשחוק באופן משמעותי את הישגי המורות.

ג. בישראל יש כבר כיום מערכת של תקצוב דיפרנציאלי. המערכת הקיימת הונהגה עוד בשנות ה-60, כאשר בתי-ספר בשכונות ובעיירות הפיתוח קיבלו תוספות בגין שיעור גבוה של "טעוני טיפוח" (שבמשך שנים רבות הוגדרו כבנים/ות לאב יליד אסיה או אפריקה, בעל ילדים רבים והשכלה נמוכה; רק ב-1994 שונתה ההגדרה כך שתכלול גם תלמידים ערבים). אלא שהכספים הללו מעולם לא הספיקו כדי להעמיד בית-ספר בעיירת פיתוח או ביישוב ערבי על

רמת כלכלית אחת עם בתי-ספר ביישובים המבוססים. יתרה מזאת, חלק משמעותי מן הכספים הגיע דווקא לבתי-ספר מבוססים. מעבר לכל אלה, כספי הטיפול פשוט הלכו ופחתו במשך השנים. יש לציין, עם זאת, כי שיטת התקצוב הדיפרנציאלי המומלצת על ידי ועדת דוברת טובה בהרבה משיטת כספי הטיפול, שכן לראשונה היא כוללת את כל מרכיבי תקציב בית-הספר, ובראש ובראשונה את שכר ההוראה.

הסיכוי, כי שלוש ההמלצות האלה ימומשו, תלוי במידה מכרעת בהיקף התקציב המוקצה ליישום המלצות ועדת דוברת, שכן יישומה של כל אחת מן השלוש מצריך מיליארדי שקלים. אלא שהמציאות הכלכלית של עידן האינפינאדה ועידן המדיניות הניאו-ליברלית של ממשלות שרון אינן מאפשרות הקצאות שכאלה. נהפוך הוא - אנו מצויים בעידן שבו הממשלה מבקשת לקצץ את עצמה לדעת: בתוך שלוש שנים היא קיצצה סכום מצטבר של כ-60 מיליארד ש"ח מתקציבה. יתרה מזאת, דוברת עצמו מיהר להצהיר כי יישום המלצות הצוות שלו יעשה במסגרת התקציב הקיים. כיוון שכך אין לצפות להקצבה של הסכומים הנדרשים לשינוי של ממש. לפי הדיווחים בתקשורת, בחמש השנים הבאות יקבל משרד החינוך רק 11 מיליארד ש"ח ליישום ההמלצות -- כ-2 מיליארד ש"ח לשנה, תוספת של כ-8% בלבד לתקציב השנתי. סכום זה יש בו כדי לפצות אך בקושי על תקציבי חינוך שקוצצו בשנות האינפינאדה. אין בו כדי לממן את שלוש ההמלצות דלעיל.

לאור המימון הדל, אין זה מפתיע שההעלאה המוצעת של שכר המורות אינה משמעותית ביותר -- בייחוד אם מביאים בחשבון את הארכת יום הלימודים. כמו כן אין זה מפתיע שבת-הספר יידרשו להתחיל בהנהגת יום לימודים ארוך עוד בטרם השלמת התאמתם של המבנים הקיימים לצרכים החדשים. לבסוף, אפשר לפקפק גם בסיכויי המימוש של ההעדפה התקציבית של בתי-ספר באזורים לא מבוססים; זאת, משום שהוועדה עצמה פותחת פתחים רבים שדרכם יוכלו בתי-הספר המבוססים להמשיך ולגייס לעצמם כספים נוספים, ובדרך זו "להתגבר" על שיטת התקצוב הדיפרנציאלי וליהנות כמו היום מעושר פיסי וחינוכי גדול משל בתי-הספר של "עמך".

במלים אחרות, ללא תיקצוב הולם קשה להניח כי הצעדים המומלצים על ידי ועדת דוברת יוכלו להתמודד עם הבעיה המרכזית של מערכת החינוך הישראלית: הפערים העצומים בתוך המערכת, בין תלמידי המסלולים השונים והיישובים השונים.

וכאן אנו מגיעים אל ההמלצה הרביעית של ועדת דוברת, שהיא גם החשובה מכולן: העברת האחריות הניהולית של מערכת החינוך, כולל העסקת המורות, ממשרד החינוך שבירושלים למח"אות ולכל אחד מבתי-הספר ברחבי המדינה. בעוד ששלוש ההמלצות בהן דנו עד כה נושאות אופי של דז'ה וו, צעדים שמערכת החינוך ידעה כמותם בעבר, ואשר אם גם לא היטיבו במיוחד עם המערכת, הם גם לא הזיקו לה באופן מיוחד, הרי שהמלצה רביעית זו היא בבחינת שינוי של ממש -- שינוי אשר אם ימומש, יהיה בו כדי לאיים איום של ממש על המעט שעוד נותר מן היומרה לקיים בישראל חינוך ממלכתי.

מדוע? מפני שכאן מדובר בפירוק של מערכת ארגונית ממלכתית קיימת ובהחלפתה במערכת ארגונית אחרת. מדובר בהעברת אחריות, סמכויות וכספים מן הדרג הממלכתי אל הדרג המקומי, תוך פירוק מנגנון מדינתי והקמת מנגנונים אזוריים ומקומיים חלופיים. מדובר בשינוי מן הסוג המוליד מערכי אינטרסים פוליטיים חדשים, במקום אלה הישנים. ובמלים אחרות -- מדובר במהלך אשר אם ייעשה, יידרשו שנים רבות, והתמודדות עם מערכי האינטרסים החדשים שיווצרו, על מנת להחזיר את הדברים לקדמותם. במלים אחרות, הנזק שהמלצה זו יגרום יהיה קשה לשינוי.

מדוע נזק? משום שהרשויות המקומיות בישראל אינן מסוגלות להרים את הפרויקט. גם מי שסבור כי מדובר ברעיון טוב ביסודו -- ואני איני נמנה עמם -- חייב לבחון את המשמעות המעשית של הצעד המומלץ. מי שמאמין ברעיון המח"אות ורוצה להגשימו, מוטב שיסתכל תחילה על מצבן כיום של הרשויות המקומיות בישראל וילמד את גלגוליהם של "מענקי האיזון" למיניהם, הנדרשים שוב ושוב משום שמרבית הרשויות אינן מצליחות לגייס את הכספים הנדרשים למתן השירותים המינימליים. מצבן של הרשויות המקומיות הוא בבואה נאמנה של הפערים המעמדיים העמוקים המאפיינים את החברה הישראלית: לצד "העשירון העליון" של 15 יישובים שאינם נזקקים למענקי איזון והמסוגלים כבר היום להזרים כספים עצמיים למערכות החינוך המקומיות, מתקיים הרוב המוחלט של הרשויות המקומיות מן היד אל הפה. להעמיס על מערכת השלטון המקומית, העומדת על כרעי תרנגולת, את מערכת החינוך הממלכתית, ועוד במצב שבו שלטת מדיניות מוצהרת של קיצוץ תקציבי מתמשך, פירושו של דבר לנתץ את המערכת לרסיסים.

מרגע שהאחריות תועבר מן הממשלה למנהלות האזוריות, נחזה בהתפתחותן של מספר מדינות-חינוך בתוך ישראל, כאשר מדינות-החינוך של העשירון העליון של הרשויות המקומיות יתייצבו גבוה מעל כל השאר. ושרת החינוך ושלמה דוברת ירחצו בניקיון כפיהם ואיש לא יוכל לבוא אליהם עוד בטענות. שכן תשומת הלב הציבורית תוסט מן הצורך בהגדלת תקציב החינוך ותועבר אל איכות התפקוד של המנהלות האזוריות השונות. האחריות לפערים הגדולים בהישגים לימודיים, שכיום היא מוטלת על הממשלה, תוטל על מנהלה אזורית זו או אחרת או על בית-ספר זה או אחר.

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205

Fax. 03-5602205 ,Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871

e-mail: advainfo@bezeqint.net